

# PSRS Finanču ministrijas PAZIŅOJUMS

PSRS Tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piektais valsts aizņēmums, kurš izlaists 1950. gada 3. maijā par 20 miljardiem rubļu, līdz 4. maija beigām bija izvietots par 24.563 miljoniem rubļu, pārsniedzams aizņēmuma izlaidumam noteikto summu par 4.563 miljoniem rubļu.

Turpinās parakstīšanās aizņēmumam.  
PSR Savienības Finanču ministrs A. ZVEREVS

1950. gada 5. maijā

## MŪSU LIELĀ UZVARA

Pirms pieciem gadiem — 1945. gada 8. maijā — vēsturiskās atmaksas stundā sabruka pišos un liesmās starptautiskās reakcijas auklējums un triecien-spēks — hitleriskā Vācija. Ceļos nospiesta fašistiskā «reicha» feldmaršali Berlinē parakstīja bezierunu kapitulāciju. Eiropā apkūsa turpat sešus gadus nerimušais kara troksnis, asinim slācītā zeme vērās pretim pirmajam miera pavasarim, un atbrīvoto miljonu skatiņi ar bezgalīgu pateicību vērsās uz Austrumiem, no kuriens bija nācis sarkanvaigžņotais karavīrs — uzvarētājs un atbrīvotājs. Verdzinātās tautas brīvi uzelpoja. Aptumšotās pilsētās liksmi iemirdzējās logi. Izbeidzās nedzirdētās atsacīšanās gadi. Beidzās hitlerisko vampīru patvaļas orgijas, un sabruka viņu slepeno aizjūras aizstāvju zemiskie plāni. Tā bija diena, kad piepildījās visu brīvību mīlošo cilvēku ilgās, sapņi un centieni. Un šo dienu — Uzvaras un miera dienu — cilvēcei dāvāja mūsu tauta, mūsu armija, mūsu partija, mūsu Staļins.

Uzvara! Miers! Divi vārdi. Bet cik smagiem upuriem izpirkti un izcīnīti Uzvara — tā nav tikai hitleriešu kapitulācija Berlinē, ne tikai svētķu salatu daudzkrāsaino raķešu virknes — tā ir arī 22. jūnijs, pirmo kauju bālās raķetes, smagās aizstāvēšanās cīņās, 3. jūlija runa, zemnieku ratu kolonas, kas devās uz Austrumiem, Osvencima un Babij Jara, kapu kopīgas no Staļingradas līdz Elbai, miljoni bāreņu un atraitņu. Uzvarā savienojās triumfa prieks ar zaudējumu sāpēm, gaišā rītdiena — ar baigo vakardienu. Uzvara un miers — nav dāvanas vai likteņa labvēlība. Tie izcīnīti ar milzu upuriem un milzu piepūli, tie jānosarga kā lielākais cilvēces svētums. To ģeniali paredzot, lielais padomju tautas vadonis un skolotājs biedrs Staļins 1944. gada 6. novembrī pravietiski teica:

«Uzdevums ir ne tikai uzvarēt karā, bet arī padarīt neiespējamu jaunas agresijas, jauna kara izcelšanos, ja ne uz visiem laikiem, tad vismaz uz ilgāku laiku sprīdi.»

Un brīvību mīlošās tautas ar mūsu slavēno tautu priekšgalā šos lielā Staļina vārdus ierakstīja savos karogos. Cīņa par ilgstošu mieru ir kļuvusi par visas progresīvās cilvēces svarīgāko uzdevumu, un šai cīņā pirmajās rindās, tāpat kā kara dienās, iet dižā Padomju lielvalsts.

Pagājuši pieci miera gadi. Vēl mums atmiņā pirmais klusais pavasaris ar savu liksmo un reizē dziļo rūpju izvogto seju. To dienu klusumā sevišķi klusās līkās kapu kopas un pilsētu drupas. Asi bija izjūtami postījumi, rētas, vāļi. Bet tas mūs nebedēja. Tas spāņoja uzcelt visu labāk, spožāk, bagātāk, krāsīgāk — tā, kā to pelnījusi, pārpilnam pelnījusi mūsu humanā, varonīgā, nesavtīgā un izturīgā tauta.

Nāca un gāja gadi. Lielais stūrmanis, kas bija novadījis padomju tautu uz pasaulvēsturisko uzvaru karā, ar drošu roku ved mūs pa miera kāpnēm uz komunisma mirdzošajām virsotnēm. Aiz muguras palicis ne mazums cīņu: pret atjaunošanas grūtībām, pret dabas untumiem, pret imperialistu intrigām un avanturām, izcīnīti ne mazums grandiozu uzvaru darba un miera frontē, uzvaru, kuras godam var nostāties blakus Staļingradai un Kurskai. Plānu pārsniegšana, zinātnes drosmīgi pētījumi un atklājumi, kultūras un mākslas daiļdarbi — lūk, mūsu asākie ieroči cīņā par komunismu, cīņā par mieru. Tie iedves un paniku kapitāla virspriesteriem. Un tas, ka viņu samaniem un feldmaršaliem nav izdevies mūs traucēt — ne ekonomiski, ne militāri, ne diplomātiski, — izēmē mūsu triumfu arī šajā divkaujā starp veco un jauno. Un ja šodien mūsu draugu pulki Austrumos un Rietumos nemītīgi aug un jau tālu pārsniedz 600 miljonus — tad mēs zinām, tas ir karā un miera gūto uzvaru tiešākais un izcilākais rezultāts.

Mūsu lielā uzvara 1945. gada maijā pavēra ceļu uz brīvību, demokrātiju un socialismu simtiem miljoniem cilvēku Austrumeiropā un Azijā, poļiem un čekiem, korejiešiem un rumāņiem, ungāriem un dižajai ķīniešu tautai, bulgāriem un visiem vācu demokrātiem, kuri šogad svin 8. maiju kā savu atbrīvošanas dienu no fašisma naktis. Bet ja mūsu uzvara karā pavēra šim tautām ceļu uz brīvību, tad mūsu uzvaras miera gados parāda tām dižo mērķi, kas sasniedzams, ejot pa šo vēstures noteikto ceļu.

Augstu pāri kapitalisma purvām paceļas mūsu socialistiskais cietoksnis, cilvēces pavasara izvanītājs, modinot un mudinot tautas cīņai par mieru un socialismu.

Šī cīņa kļūst jo asāka, jo stiprāka aug demokrātijas nometne, jo vairāk krīzes mutūlainie vilņi drupina irstošos kapitalisma pamatus. Baigā nojautā par savu neizbēgamu bojā eju vecās pasaules barveži drudzaini perina plānus par vēstures gaitas apturēšanu. Čerčils un Ačesons, Bevins un Bido, Franko un Tito ar saviem renegātu, militaristu un avanturistu štābiem, izvilkuši dienas gaismā noplucinātos hitleriešu ģenerāļus un japāņu mērblusniekus, drudzaini gatavo jaunu slaktiņu cilvēcei. Viņi cenšas apjot Padomju zemi ar kara bazēm. Viņi algo spieģus, slepkavas un diversantus. Viņi uzpērk prezidentus, premjerus un senatorus. Viņi sapņo par drausmīgiem masu iznīcināšanas ieročiem, par superbumbām, gāzēm, bakterijām. Viņi rīko provokācijas un uz visiem stūriem kliedz par kara neizbēgamību. Bet viņi nespēj noslēpt galveno: ka viņi ir ģenerāļi bez armijām. Viņi var šantāžēt un iebiedēt, uzpīkt un pieblāvēt tos, kam vāji nervi un nav goda prāta. Bet šādi atributji raksturīgi tikai pašiem šantāžistiem...

Absolūtais cilvēces vairākums negrib karu, nist karu un saprot, ka karu var novērst. Cilvēce nav aizmirsusi un nevar aizmirst bezgalīgos upurus, kādus prasījis tautām otrais pasaules karš. Tā zina, ka m karš nozīmē dividendes un kām nāvi, un zina, ka cīņa pret kapitalistiem ir cīņa par dzīvi un tautām. Desmiti miljoni cilvēku jau parakstījuši aicinājumu aizliegt atombumbu un pasludināt valdību, kas pirmā to lietos, par kara noziedznieku. Simti miljoni visos kontinentos seko viņu piemēram. Un tas ir tikai sākums! Miera aizstāvji, kas bija antifāšistiskā kara cīnītāju pirmajās rindās, — rod aizvien efektīvākus paņēmienus, kā izjaukt amerikāņu imperialistu cilvēknīdēju plānus. Streiko dokeri, dzelzceļnieki, šoferi, strādnieki, aug masu protesta kustība pret karu un agresiju.

1945. gada 9. maijs ir atvēris acis simtiem miljoniem cilvēku, parādījis viņiem gan jaunās pasaules spēku un humanismu, varenību un neuzvaramību. gan vecās pasaules bezspēku, degradāciju un dekadenci.

Mūsu lielā vēsturiskā uzvara pār hitlerisma tumšajiem spēkiem, kuras piekto gadadienu šogad atzīmē visa cilvēce, kļuvusi par stingru pamatu un kīlu ne tikai padomju tautas augšupejai, bet arī visas socialisma un demokrātijas nometnes, augšanai un nostiprināšanai, visas pasaules godīgo cilvēku pārliecībai, ka imperialistu plānotais karš ir noziegums, ko var novērst un novērsis, mobilizējot miera cīnītāju spēkus. Lai lielās Uzvaras diena draudoši atgādina hitleriešu pēctečiem, kāds liktenis gaida mēra sajūtu zaudējušos avanturistus!

Lai lielās Uzvaras diena vēl vairāk nostiprina vienkāršo cilvēku miera fronti cīņā pret karu un reakciju, par visu tautu drošību un sadarbību!

Lai šodien, noliecot dziļi mūsu galvas varoņu priekšā, kas atdevuši savu dzīvību cīņā par mūsu Dzimtenes brīvību un godu, mēs zvēram visus savus spēkus veikt dižajai cīņai par mieru un komunismu, cīņai, kurā esam izgājuši mūsu uzvaru un laimes kalēja — lielā Staļina vadībā!

# Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1950. G. 7. MAIJĀ Nr. 19 (277)

## Propagandists, aģitators, organizators

5. maijā padomju tauta atzīmēja bolševistiskās preses dienu. Šaj dienā pirms 38 gadiem sāka iznākt pirmā bolševistiskā masu avīze — V. I. Leņina un J. V. Staļina dibinātā «Pravda». Jaunā izdevuma pirmajā numurā ievietotajā biedra Staļina rakstā «Mūsu mērķi» nosprausti «Pravdas» un visas bolševistiskās preses pamatuzdevumi. Biedrs Staļins tad norādīja: «Apgaismot Krievijas strādnieku kustības ceļu ar starptautiskās socialdemokratijas gaismu, sēt strādniekos patiesību par strādnieku šķiras draugiem un leninādniekiem, stāvēt strādnieku interešu sardzē — lūk, kādi būs «Pravdas» mērķi.»

Šiem mērķiem un šiem uzdevumiem «Pravda» un visa bolševieku partijas izaudzinātā prese palikusi allaž uzticīga. Strādnieku šķiras, darba lauzu interese, socialisma uzvaras, komunisma celtniecības lieta uz visiem laikiem ir mūsu preses uzmanības degpunktā.

«Pravdas» desmitajā gadadienā, 1922. gada 5. maijā, biedrs Staļins savā apeveikumā rakstīja:

«1912. gada «Pravda» — tā ir pamatu likšana bolševisma uzvarai 1917. gadā.»

Var teikt, ka bolševistiskās preses radīšana ir bijusi pamatu likšana arī visām pārējām uzvarām, kuras Leņina un Staļina vadībā padomju tauta izcīnījusi pēc Lielā Oktobra.

Trīsdesmit astoņus gadus, kas aizritējuši kopā «Pravdas» pirmā numura iznākšanas, bijušās cariskās Krievijas imperijas tautas ir nostāigājušas ārkārtīgi nozīmīgu vēsturiskās attīstības ceļu. Bolševieku partijas vadībā izkarojušas uzvaru Oktobra socialistiskajā revolūcijā, uzcelušas savā zemē socialistisku tautas saimniecību un nodibinājušas socialistiskās sabiedriskās attiecības, sagrāvušas Lielajā Tēvijas karā starptautiskā imperialisma izauklētās fašistiskās Vācijas un tās līdzskrējēju uzbrukumu, šīs tautas, ardižo krievu tautu priekšgalā, ir kļuvušas par visas progresīvās cilvēces avangardu, demokrātijas un socialisma karognesēju, nesagraujamu miera un progresu balstu.

Visā šai slavas pilnajā attīstības gaitā, mierīgas celtniecības periodā un bargos kara viesuļos, bolševistiskā prese ir bijusi varens un iedarbīgs ierocis, ar kuru bolševieku partija audzinājusi, vadījusi un iedvesmojusi darba lauzu masas, popularizējusi izskaidrojusi Leņina-Staļina nemirstīgās idejas. Bolševistiskā prese ir precīzi izpildījusi Leņina un Staļina norādījumu — būt par nenogurdināmu kolektīvu propagandistu, kvēlu kolektīvu partijas aģitatoru, kolektīvu masu organizatoru.

Izpildot partijas nospraustos uzdevumus, bolševistiskā prese atbilstoši šodienas īstenības diktētajām prasībām kļuvusi par komunisma ideju propagandistu, par masu organizatoru komuniskās sabiedrības uzcelšanai mūsu zemē.

Padomju tauta no visas sirds mīl savu presi. Šo mīlestību mūsu prese izpelnījusi ar to, ka tā vienmēr gājus un iet kopā ar tautu, ka tā vienmēr runājusi un runā tikai patiesību. Padomju prese tautas mīlestību un uz-

ticību iemantojusi ar to, ka tā vienmēr un visur ir bijusi un ir konsekventa bolševieku partijas un biedra Staļina norādījumu pildītāja.

Padomju varas gados prese izaugusi par kupli sazarotu ideoloģiskā darba nozari. Mūsu socialistiskajā Dzimtenē šobrīd iznāk vairāk nekā 7700 avīžu un pāri par 1400 žurnālu. Padomju avīžu tiraža pārsniedzusi 33,5 miljonus eksemplāru. Nav nemaz jāpierāda, kāds milzu spēks ir aiz šiem skaitļiem.

Arī Padomju Latvijā bolševistiskā

rakstiem. Partijas un personīgi biedra Staļina audzināti, tie ir veikuši ļoti daudz cīņā par socialistiskā realisma ieviešanu mūsu literatūrā un mākslā, cīņā par dziļu principālīti, bolševistisku partejiskumu ikvienā romanā, dzejā, gleznā un simfonijā, cīņā par augstu meistarību padomju mākslas sacerējumos. Mūsu republikā viss tas pirmā kārtā darāms «Literatūrā un Mākslā» un «Karogam».

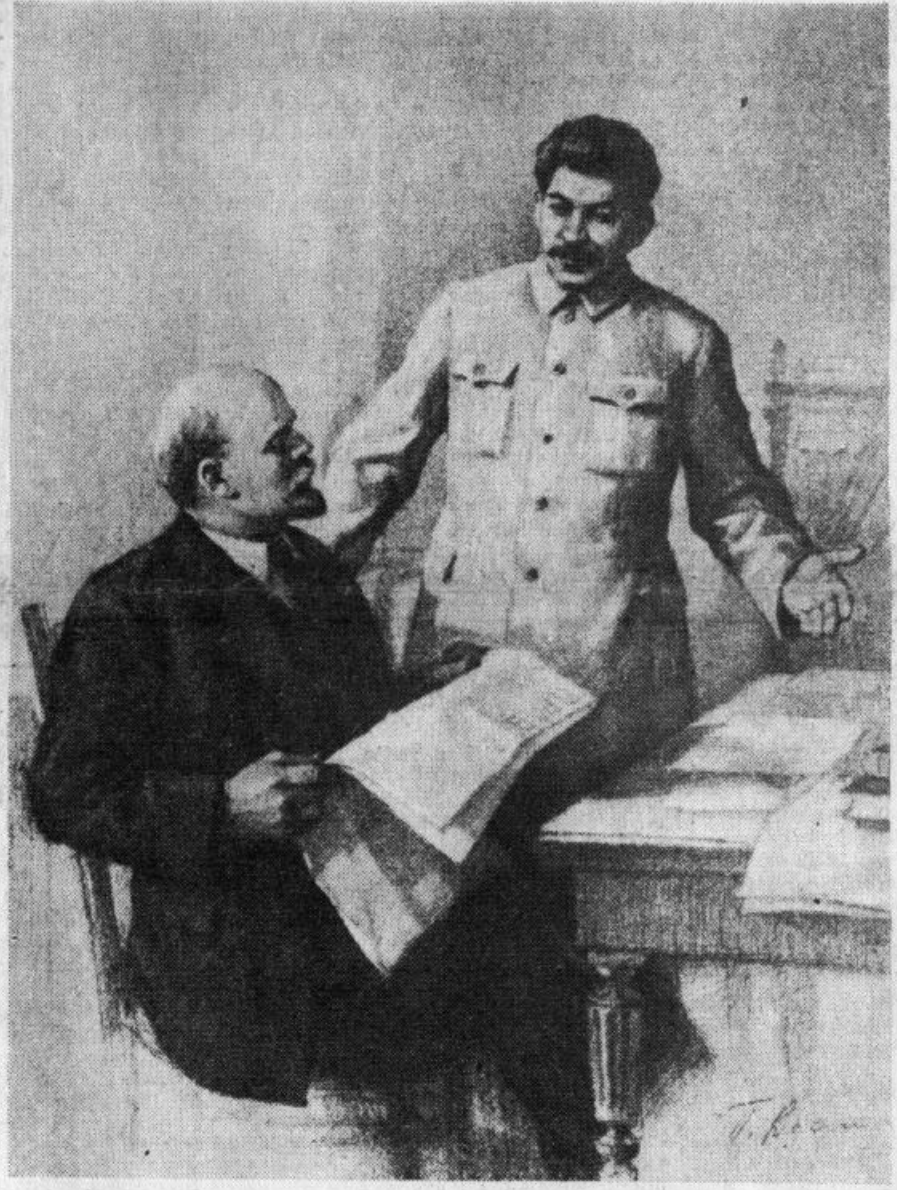
Padomju laikrakstu darbiniekiem ir tradīcija bolševistiskās preses dienā

novērtēt un analizēt savu līdzinējo veikumu, atklāt savas kļūdas un izstrādāt konkrētus plānus šo kļūdu novēršanai, darba uzlabošanai. Arī «Literatūra un Māksla» redakcija apzinās, ka tā latviešu padomju kultūras, literatūras, muzikas un tēlotājas mākslas celšanu nav atbalstījusi un sekmējusi tā, kā to prasa mūsu partija, mūsu tauta. It īpaši maz mūsu avīze darījusi principiālu padomju mākslas jautājumu noskaidrošanu, nav pietiekami konsekventi cīnījusies par bolševistiskā partejiskuma ieviešanu ikvienā kultūras dzīves nozarē. Pārāk maz un virspusēji «Literatūra un Māksla» rakstījuši arī par literatū, tēlotājas mākslas darbinieku, muziķu, aktieru un režisoru profesionālās meistarības jautājumiem.

Partija vairākkārt norādījusi ceļus šo trūkumu labošanai. Redakcija, piesaistot avīzes darbam jo plašu rakstnieku un mākslas darbinieku aktīvu, darīs visu iespējamo, lai turpmāk šos trūkumus izskaustu, lai «Literatūra un Māksla» patiesām kļūtu par pilnvērtīgu Padomju Latvijas kultūras augšupejas atspoguļotāju, par latviešu padomju literatūras un mākslas darbinieku audzinātāju un iedvesmotāju.

Tagad, kad amerikāņu imperialistu un viņu rokaspūšu tieksmes pēc visas pasaules pakļaušanas dolara kundzībai kļūst arvien nekaunīgākas, ārkārtīgi svarīgu lomu padomju preses darbā iegūst jauna kara kurinātāju atmaskošana, cīņa par mieru. Uz padomju presi kā uz nelokāmu patiesības paudēju, uz konsekventu visas cilvēces kultūras vērtību sargātāju, uz visu zemju darba lauzu interešu paudēju un aizstāvi ar uzticību un kvēlu mīlestību raugās tautas demokrātijas valstu strādnieki, zemnieki un inteliģence, mūsu presē patiesības vārdu meklē apspiestie un nomāktie darba cilvēki kapitalistiskajā pasaulē. Tādēļ mūsu prese vairāk nekā jebkad citās valsts presē ir tā, kas visas progresīvās cilvēces sabiedrisko domu organizē pretestībai kara kurinātāju nekārtījiem nolūkiem, aicina uz cīņu par gaisu, laimīgu dzīvi visus godīgos cilvēkus visā pasaulē.

Tas ir atbildīgs, goda pilns pienākums. Nav šaubu, ka Padomju Savienības prese, balstīdamās uz savām dižainām tradīcijām, uz padomju tautas milzīgo pieredzi brīvas un taisnīgas dzīves radīšanā, uz padomju preses ģenialo dibinātāju un veidotāju Leņina un Staļina norādījumiem, godam veiks šo visas cilvēces, attīstībā tik nozīmīgo uzdevumu.



«Leņins un Staļins Oktobra dienās»

P. Vasiljeva zīm.

prese ar katru gadu aug un nostiprinās. Iedzīvotāji saņem 7 republikaniskās un 59 rajonu avīzes, daudz žurnālu un speciālās periodiskās literatūras. Visiem šiem laikrakstiem ir liela loma leņinisma ideju propagandā, visplašāko tautas masu iedvesmošanā komunistiskās sabiedrības celtniecības darbam, partijas pasākumu izskaidrošanā un popularizēšanā, cīņā pret buržuaziskās ideoloģijas, buržuaziskā nacionalisma paliekām cilvēku apziņā. Ārkārtīgi svarīgs padomju preses uzdevums ir darīt plaši pazīstāmu mūsu socialistiskās sabiedrības labāko locekļu — rūpniecības un lauksaimniecības pirmindnieku, ražošanas novatoru un augstu ražu meistaru — darba pieredzi, kā arī ar principālas kritikas un paškritikas ieročiem apkarot rutīnu, apskumu, sastingumu, birokratismu — vienaldzību, kur un kā šis jaunās kaltes būtu izpaudušas.

Biedrs Staļins ir vairākkārt mācījis, ka ikvienam padomju preses organam jāizveido sava seja, jāienem noteikta īpaša vieta padomju preses kopīgajā darbā. Mūsu laikraksti ir kā spoguļi, kurā spilgti un izteiksmīgi saskatāms padomju kultūras augstais līmenis, šīs kultūras nemītīgā izaugsme un nobriedums. Tai pašā laikā bolševistiskā prese ir viens no ievērojamākajiem padomju kultūras augšupejas kaldinātājiem, padomju literatūras un mākslas darbinieku audzinātājiem.

Īpaši svarīgi, konkrēti uzdevumi šai novadā uzticēti speciāli literatūras un mākslas jautājumiem veltītajiem iel-

# RADIO DIENĀ

Runā Maskava... Daudzi miljoni padomju cilvēku vairākas reizes dienā klausās šos vārdus vistālākajās padomju zemes vietās. Ikvienam no viņiem Maskavas vārds ir tuvi, mīli un svarīgi, ikvienam šos klausās ar dziļu savilņojumu, jo Maskava virza dzīvi, Maskava iet komunisma ceļš, Maskava pašas pirmās rindās.

Radio — šo svarīgo izgudrojumu, cilvēcei dāvinājis krievu zinātnieks Aleksandrs Stepanovičs Popovs 1895. gada 7. maijā. Šajā dienā Pēterburgā notika Krievu fizikas un ķīmijas biedrības sēde, kurā Aleksandrs Popovs nolāstīja referātu: «Par metālisku pulveru attieksmi pret elektriskām svārstībām.» Tānī pašā laikā Popovs demonstrēja arī pirmo radio uztvērēju pasaulē. 1896. gada 24. martā Popovs kopā ar savu tuvāko līdzstrādnieku P. Ribkinu demonstrēja Pēterburgas universitātē Krievu fizikas un ķīmijas biedrības sēdē Morzes abēces signālu pārraidīšanu no vienas ēkas uz otru (150 metru attālumā). 1899. gada vasarā Ribkins pārcēla gaisā ar aerostatu, nēmdams līdz Popova izgudroto aparātu. Kad Ribkins ieslēdza radio pārraidītāju un pēc Morzes abēces sāka ziņot par iespaidiem lidotājumā, Popovs, kas atradās uz zemes, visu skaidri sadzirdēja. Šis eksperiments Popovam ļāva secināt, ka radio telegrafu iespējams izmantot arī gaisā.

Lielais zinātnieks savu izgudrojumu nedomāja turēt zem pūra. Viņš to atdeva tautai. Tāpēc jau arī no pašas izgudrošanas dienas viņš cenās to pielietot dzīvē, protams, par tik, par cik viņa izgudrojumu varēja atbalstīt krievu progresīvā sabiedrība. Ar 1899. gada 28. kara kuģos jau bija uzstādītas profesora Popova radiostacijas. 1900. gada 6. februārī sāka darboties pirmās krievu radio stacijas, kuras bija iekārtotas Hoglandes un Kotkas salās. Tā bija pirmā praktiskā radio sakaru līnija Krievijā un līdz ar to pirmā radio līnija pasaulē 43 kilometru kopgarumā. Starptautiskās elektrotehniskās izstādes Ērīrijā Parīzē 1900. gada 18. augustā apbalvoja Popovu par viņa radiostaciju ar dielo zelta medaļu un dielomu.

Tomēr istā un straujā radiozinātnes attīstība sākās tikai pēc Oktobra revolūcijas. Lielie tautas vadonji Lenins un Staļins bija pirmie, kas saprata, kāda grandioza nozīme ir radio ne tikai kā sakaru, bet arī kā agitācijas, masu audzināšanas un masu mobilizēšanas līdzeklim.

Sākums padomju radio celtniecības un zinātnes attīstībai ir Tautas Komisariatu Padomes Dekrets «Par radio tehnikas centralizāciju», ko Lenins parakstīja 1918. gada jūlijā. Ar šo dekretu vairākas spēcīgas Kara resorta radiostacijas tika nodotas Pasta un Telegrafa Tautas Komisariatam un likts stingrs pamats padomju radioceļniecības darbam uz ilgāku laiku.

Pēc Lenina iniciatīvas 1918. gada rudenī nočubinājās slavenā «Nijņivņogorodas radiolaboratorija». Šīs laboratorijas vadība tika uzticēta zinātniekiem Bonč-Brujevičam, Sorinam un Vologdinam, kuri šai jēstādē veica intensīvu zinātnisko darbību un izdarīja daudzus jaunus atklājumus radiotehnikā, tālu aizsteidzoties priekšā ārzemju radiotehnikai.

Padomju radioceļniecība Lenina un Staļina vadībā kļuva arvien straujāka. Jau 20-tajos gados Padomju Savienībā pēc padomju zinātnieku projektiem uzcēla lielas jaudas raidstacijas. Šīm stacijām jaudas ziņa nebija līdzīga visā pasaulē. Gadu no gada padomju radiozinātne strauji attīstījās. Staļina piecgādēs uzcēla spēcīgas raidstacijas

un radiomezģlus, ar kuru palīdzību Maskavas radiopārraides sadzirdēja visas mūsu Padomju Dzimtenes visatālākajos stūrīšos un visā pasaulē.

Milzīga nozīme radio bija tā, kas padomju tautai ļāva saklausīt mīloto Staļina iedvesmojošos vārdus, viņa pavēles, kas visiem pavēstīja varonīgās Padomju Armijas uzvaras. Galvaspilsētās Maskavas saluti par godu varonīgajiem padomju karavīriem, pārraidīti pa radio, lika priekā pukstēt katra padomju cilvēka sirdij.

Sogad radio dienu padomju radiozinātnieki sagaida ar izcilēm sasniegumiem. Par šiem sasniegumiem daudzi specialisti nesen sanēma augstāko Dzimtenes balvu — Staļina premijas. Bet arvien tālāk turpinās vērtīgo sasniegumu apgušana sakaru un radio raidījumu iekārtas nozarē.

Sodien centrālajos raidījumos Maskava raida trijās programās ar kopējo caurmēra apjomu 43 stundas diennaktī. Tālākajiem valsts rajoniem — Uraliem, Sibīrijai, Vidusāzijai un Tālajiem Austrumiem — iekārtoti speciāli raidījumi. Katru dienu Maskava sniedz 12 pēdējo ziņu izlaidumus un informāciju par svarīgākajiem notikumiem Padomju Savienībā un ārzemēs. Pēdējo ziņu diennakts vidējo raidījumu apjoms 6 stundas. Sabiedriski politiskie raidījumi aizņem 4,5 stundas diennaktī. Šie raidījumi sadalīti pa daudzām nozarēm — ir raidījumi, kas angaismo rūpniecības un lauksaimniecības jautājumus, kā arī speciāli raidījumi mežs, darbu, ogļu, metala un mašīnrūpniecības strādniekiem.

Literāri dramatisko raidījumu apjoms diennaktī 3 stundas. Mēneša laikā Vissavienības Radioinformācijas komiteja pārraida tik daudz literāro sacerējumu, ka to pietiktu pieciem sešiem literāriem mēneša žurnāliem.

Muzikālajiem raidījumiem ierādīta vairāk nekā puse no visa raidījuma apjoma — 25 stundas diennaktī. Katru dienu pārraida 40 līdz 50 koncertus. Bieži tiek izdarītas koncertu translācijas no koncertu zālēm Maskavā, Leningradā, Kijevā. Vissavienības Radioinformācijas komitejai ir vairāk nekā 50 solistu, 2 simfoniskie orķestri, operas orķestris, kori un ansambļi. Galvenā muzikālā redakcija 1949. gadā sanēma 94.000 radio klausītāju vēstulu, bet 1950. gada janvārī un februārī 25.000 vēstulu.

Radioraidījumi bērniem aizņem 3 stundas dienā. Raidījumi iedalīti pēc bērnu vecuma un ievērojot skolu mā-

**I. LĒMANIS,**  
Latvijas PSR Ministru Padomes  
Radioinformācijas komitejas  
priekšsēdētājs

cības programā. Pirmsskolas vecuma bērniem tiek sniegta atsevišķa programma. Skolniekiem raida populāras lekcijas par bolševiku partijas un PSRS vēsturi, par pēckara Staļina piecgādes plāna izpildi, par Staļina premijas laureātiem, zinātnes un tehnikas sasniegumiem. Radioavīze «Pionieru sauksmē» un citas pārraides stāsta bērniem par tautas demokrātijas valstīm, par darba lauzu cīņu pret kara kurinātājiem kapitalistiskajās valstīs. Pusī no Radioinformācijas komitejas sapemtajām vēstulēm raksta bērni (1949. gadā 114.000 vēstulu). Raidījumu sagatavojot, tiek ievērotas bērnu vēlēšanās, kas izsacītas daudzajās vēstulēs.

Bez centrālajiem raidījumiem Maskavā, raidījumu izdara vēl 132 republiku, novadu un apgabalu radioinformācijas komitejas. Šo komiteju kopējais raidījumu apjoms 354 stundas diennaktī. Raidījumi notiek 37 Savienības tautu valodās.

Maskava katru dienu raida ārzemju klausītājiem 32 tautu valodās. Runā Maskava... Un bolševistiskās patiesības vārdus dzird visā pasaulē kapitālisma važās iekaltie darba laudis, visl tie, kam Maskava ir brīvības, laimes, gaišu cerību un nākotnes zvaigzne. Maskavas balsi šodien klausās miljoniem un atkal miljoniem cilvēku, kas cīnās pret karu, par mieru. Maskavas vārdos viņi smel spēku un sajūsmu šai cīņai. Viņi zina: Maskava ir miera balsis. Lielā Tēvijas kara laikā Maskava izglāba cilvēci no iznīcības un izglābīs to vēl, ja tas būs vajadzīgs.

Padomju Latvijas radioraidījumi sākās 1940. gada jūlijā. Brīvās bolševistiskais vārds neaizvēlās arī baigajā vācu okupācijas laikā, kad raidījumi latviešu valodā notika Maskavā. Šiem raidījumiem bija liela politiska nozīme. Tie ziņoja patiesību par Padomju Armijas uzvarām frontē un aicināja latviešu tautu cīnīties pret vācu okupantiem. Bēgot no Rīgas, vācu fašisti paspēja iznīcināt radiostacijas un radiostudijas. Bet ar brālīgo padomju tautu palīdzību šī rēta atkal sadziedāta. Šodien mums ir jauna spēcīga radiostacija ar jaunu modernu radiotehnisko iekārtu un astonegu studijām, kas nevarēja būt un nebija buržuaziskās Latvijas laikā.

No šīm studijām katru dienu Latvijas PSR Radioinformācijas komiteja

pārraida pēdējās ziņas, vingrošanu, pionieru sauksmi, laikrakstu materiālus, raidījumus kolchozniekiem, sabiedriski politiskos raidījumus, raidījumus bērniem un jaunatnei, literāros raidījumus, raidījumus latviešiem ārzemēs, koncertu un teātra izrāžu translācijas, sporta sacīkšu reportāžas un translācijas no Maskavas.

Mūsu pārraides klausās apmēram pusmiljons cilvēku pie 130 tūkstoš radiouztvērējiem un reproduktoriem dzīvokļos, fabrikās, skolās, tautas namos, kopmītnēs, sarkanajos stūrīšos.

Tepat 22 stundas diennaktī strādā Padomju Latvijas raidstacija. Pašas svarīgākās ir sabiedriski politiskās pārraides, kas ietver rakstus par marksisma-leninisma jautājumiem, par bolševiku partijas vēsturi, padomju zinātnes sasniegumiem utt. Kā speciālas pārraides šī redakcija sniedz raidījumus kolchozniekiem, kas notiek 3 reizes nedēļā pēc vispusīgi izstrādāta plāna. Šīs pārraides ir radušās lielu atsaucību republikas kolchoznieku vidū. Daudzos kolchozos tiek organizēta kolektīva radio klausīšanās, un kolchoznieki griežas pie Radiokomitejas ar ierosinājumiem un jautājumiem. Kolchozniece Alīde Benke no Slokas rajona raksta: «Kolchoznieku raidījumi sniedz mums daudz vērtīgu zināšanu. Nav gandrīz neviena jautājuma, kuru neskartu šīs pārraides.»

Pēdējo ziņu pārraidēs tiek sniegta informācija, korespondences, reportāžas, īsas uzrunas, daudz ziņu un informāciju par tautas demokrātijas valstīm un notikumiem ārzemēs. Pēdējo ziņu redakcija sagatavo arī radiožurnālu «Nedēļas jaunumi» un sporta reportāžas.

Pusī no visiem raidījumiem aizņem muzikālie raidījumi. Katru dienu komiteja pārraida 16 līdz 18 koncertus. Sevišķa vērtība tiek veltīta krievu, latviešu un citu mūsu Dzimtenes tautu komponistu muzikai, krievu klasikai, padomju tautu dziesmām, Muzikas raidījums izpilda komitejas simfoniskais orķestris, jauktis koris, stīgu kvartets, sieviešu sekstets un padomju dziesmu ansambļi, kas organizēti nesen, bet ieguvis jau lielu atsaucību klausītājos. Pie mikroфона izstājas republikas izcilie mākslinieki un pašdarbības kolektīvi. Iecienīti ir pasūtījumu koncerti. Katru dienu muzikas redakcija saņem desmitiem vēstulu, kurās radio klausītāji lūdz atskanot padomju, dziesmas, tautas dziesmas vai simfonisko muziku. Radioklausītāji savās vēstulēs bieži dalās ar Radiokomiteju par prieku,

ko viņi izjūt, dzīvojot un strādājot Padomju valstī. Lūk, kāda vēstule: «Mēs, Siguldā rajona «Parīzes Komuna» kolchoznieki, sevišķi mīlam noklausīties raidījumus kolchozniekiem. Pēc tam mums ikvienam sirdī rodas jauns darba prieks un mēs izūtam apziņu, ka tu, cilvēks, reiz vari būt solot pa savas kopsaimniecības laukiem un tev nav jābaidās, ka kāds uzpūtīgs budzis tev varēs pateikt: šeit tev nav brīv iet, šie lauki pieder man! — Tie laiki aizgājuši uz neatgriešanos. Mēs, kādreiz nabadzīgie darba zemnieki, tagad ar lepnumu varam izsaukties: šie lauki pieder mums! Šie lauki pieder tiem, kuri tos gadsimtiem ilgi bija kopuši un sviedriem slācījuši, bet kuriem nebija brīv toš par saviem saukt. Mēs sevišķi esam iemīļējuši padomju komponistu dziesmas. Lūdzam tās atskanot.»

Vairāk nekā 600 literāri dramatisko raidījumu tiek sniegti gada laikā. Izleila vērtība veltīta Staļina premijas laureātu darbu popularizēšanai.

Ievērojamu vietu ieņem pārraides bērniem — «Pionieru sauksmē», laikraksta «Pionieris» un žurnāla «Bērība» apskati, lugas, koncerti, pasūtījumu koncerti, skolu audzēkņu pašdarbība, pionieru uzstāšanās, bērni ļoti iecienījuši savas pārraides. Bērnu redakcija ik dienas saņem daudz vēstulu. Tā Kauguru skolas 7-tās kl. skolnieks Jānis Leimanis raksta: «Darbojos aktīvi literāri dramatiskā pulcīnā. Esmu izlasījis jau vairākus padomju rakstnieku darbus. Izlasot interesantu grāmatu vai stāstu, es ilgi jūtu līdz galvenajam stāsta varonim. Blakus nodarbojos ar muziku. Esmu iepazīies ar Gļinkas, Rimskā-Korsakova un Čaikovska darbiem. Ar lielu sajūsmu noskatos padomju kino filmas. Visvairāk mani sajūsmīnāja filma «Teikšana par Sibīrijas zemi», tur redzētās krāsās Dzimtenes ainavas, padomju cilvēki un Sibīrijas daba. Lūzdu atskatīt kādu dziesmu no šīs kino filmas.»

Latvijas Radioinformācijas komiteja sniedz speciālas pārraides arī latviešiem ārzemēs. Šīs redakcijas uzdevums aicināt atgriezīties Dzimtenē tos latviešus, kurus fašistiskie iebrucēji aizdzīnuši svešumā un kuri melu propagandas ietekmē vēl nav atgriezušies pie savas tautas. Šie raidījumi palīdzējuši daudziem latviešiem atrast ceļu atpakaļ uz Padomju Latviju un sasējuši nevienu vien kara vētras pārrautu ģimenes un draudzības pavedienu.

Latvijas PSR Radioinformācijas komitejas darbs salīdzinot ar agrākajiem gadiem, ir ievērojami paplašinājies un uzlabojies. Vissavienības Komunistiskās (bolševiku) Partijas Centrālās Komitejas lēmumi par ideoloģiskajiem jautājumiem ir likti komitejas darba pamatā. Tomēr mūsu darbā ir daudz trūkumu. Bieži vien pārraides ir garlaicīgas, raksti uzrakstīti smagā, grūti saprotamā valodā. Pēdējo ziņu valoda sausa, trafareta. Muzikas raidījumi bieži bez noteiktas sejas, saraustīti, ar vāju izpildījumu. Netiek popularizēta latviešu muzika krievu klausītājiem Maz jaunas izdomas literāros raidījumos. Aktieru lasījumi bieži vien pelēki un neizteiksmīgi.

Sevišķi daudz vērtības ievēlīti bērnu raidījumiem. Tiem jāklūst vispusīgākiem, dziļākiem, saprotamākiem. Jārod bērnu raidījumiem īpatnēja pārraides forma.

1950. gada radio dienā Latvijas PSR Radioinformācijas komitejas darbinieki solās pieņemt visus spēkus, lai novērstu kļūdas un trūkumus un lai bolševistiskās patiesības vārds ar vēl lielāku spēku un skaistumu skanētu radio pārraidēs.

## Atmiņas par A. S. Popovu

Leningradā dzīvo radio izgudrotāja Aleksandra Stepanoviča Popova meita Jekaterina Aleksandrovna. Viņa vada A. S. Popova piemiņas muzeju, ko nesen nodibināja pie V. I. Uļjanova (Lenina) vārdā nosauktā Elektrotehniskā institūta. Sarunā ar mūsu laikraksta korespondentu J. A. Popova pastāstīja dažas atmiņas par savu tēvu.

— Būdams karsts savas zemes patriots, Aleksandrs Stepanovičs par savu pirmo uzdevumu uzskatīja kalpošanu Dzimtenei. Viņam bieži nācās būt arī ārzemēs, bet ne Šveices kalnu skaistums, ne Niagaras ūdens krituma varenums nevarēja tēvam aizstāt dzimtas zemes ainavas. Visvairāk viņš mīlēja savas zemes plašos laukus, mežus un ūdeņiem bagātās unēs.

Aizbraucis uz Čikāgas starptautisko izstādi, tēvs rakstīja mātei: «Līdz šim Tev nerakstīju par Čikagu un Ameriku, baidījos, ka atleļojums iznāks

pārāk drūmās krāsās. Visus, kas šeit iebrauc, Amerika pakļauj savai ietekmei, tikai ne no labās puses».

Kādreiz Aleksandrs Stepanovičs saņēma no ārzemju firmas priekšlikumu doties uz ārzemēm un strādāt tās uzdevumā. Bet viņu nevilināja ne labie darba apstākļi, ne firmas piedāvātā nauda. A. S. Popovs kategoriski noraidīja firmas priekšlikumu. «Esmu krievu cilvēks, — teica tēvs, — visas savas zināšanas, savu darbu un sasniegumus man ir tiesības veltīt tikai dzimtenei».

1905. gadā augstākām mācībās lestādēm piešķīra tiesības izvēlēties savus direktorus. Un pirmās Elektrotehniskā institūta vadītājs kļuva A. S. Popovs. Bet arī šeit viņš palika uzticīgs saviem principiem. Cara valdība prasīja, lai viņš eīnās ar revolucionāro noskaņojumu studentu vidū, bet mans tēvs no tā kategoriski atteicās. Aizstājot revolucionāro studentu intereseš, viņš bieži

nonāca konfliktā ar valdošo varu. Pēc kādas smagas izskaidrošanās ar varas organu pārstāviem viņš saslima un pēc divām diennaktīm, 1905. gada 31. decembrī, lielais zinātnieks nomira pēragrā nāvē ar asins izplūdumu smadzenēs. Viņam bija tikai 46 gadi.

A. S. Popova nāve daudzus laika bēdros atstāja smagu iespaidu. Atklājot Fizikas un ķīmijas biedrības ērkārtējo sēdi, profesors Gezehuss teica: «Aleksandrs Stepanovičs ir jauns nējdzīgo Krievijas sabiedrisko apstākļu upuris».

A. S. Popova piemiņas muzejs Leningradā ir cienīgs piemineklis cilvēkam, kas pasaulē devis radio. No visām mūsu lielās valsts malām muzeju apmeklē daudzās ekskursijas. Uz šejieni nāk skolnieki, studenti, audzinātāji, kolchoznieki un rūpnieku darba laudis. Padomju tauta vēlas iepazīties ar ģeniālā izgudrotāja dzīvi un sasniegumiem.

## VĪNĪBAIDĀS

Viņi baidās no visa: no mūsu spēka, no mūsu nākotnes, no savas tagadnes un jo vairāk no savas drūmās perspektīvas. Viņi tric par katru mūsu soli, labi zīnot, ka tas ir vienmēr jauns trieciens kapitalismam, bīstēs tāpēc, ka mūs, soli iet vienmēr uz priekšu un augšu. Viņi baidās mūsu preses vārda, mūsu atklātās un taisnīgās valodas. Viņi tric no mūsu vārdiem, kas cērt un spridzina viņu milzīgās pūles saceltās meln grēdas. Lūk, ko mēs atceramies, vīnot savas bolševistiskās preses gadadienu.

Liekas, kas var būt «miermīlīgāks» par presi. «Miermīlīgāks» par preses gadadienu? Nekad mūsu prese nav bijusi «miermīlīga» šī vārda mietpilsoniskā izpratnē. Visos savos pastāvēšanas gados tā bija asākaī kausas ierociš «strādnieku» šķiras rokās, partijas rokās. Tā bija neatlaidīgs cīnītājs kaujinieku priekšējās rindās. Tā tas bija vienmēr. Tā ir šodien, tā tas būs rīt.

Mēs jaunu pasauli celam un šajā celtniecībā liekam talkā visu, kas ir mūsu līdzekļu rezervuārā. Radot jaunu pasauli, mums jāaudzina arī jauns cilvēks šai pasaulē. Jāaudzina darba, dzīvē, atpūtā, priekos un pat bēdēs, kad jātvēr pēc ieročiem un jāaizsargā uzcētais pret iebrucēju.

Mūsu prese ir cīņā saucējs, ir taisnības propagandists, ir miljonu organizētājs un audzinātājs. Jūs neredzēsīt

mūsu avīzes slejās, žurnālos un periodiskā lēto «sensāciju», jo mūsu presi veicami nopietnāki uzdevumi: ne apmierlāt, ne stulbināt lasītāju, bet celt, vest viņu uz augšu. Kādreiz dzird atceramies: «Lūk, vecajam Benjaminam, tam tik bija avīze — 12, 20, 24 lappuses». Tiesa, bija 12, 20, 24 un pat kādreiz vairāk lappušu sensāciju, melu, slepkavības aprakstu, tiksmīnāšanās ap krīmināloziem un tūkstošām rindu visādā šķērtmanu sludinājumā, jai veiklāk un izdevīgāk krāptu pircēju un patērētāju. Un vēl kas bija šim «vecajam Benjaminam» — viņa «Jaunāko Zīnu» slejās. Kaut kur petītā un nonparelā pēdējās lappusēs vienkāršā cilvēka traģēdija un postaža iespēsta rubrikā «Meklē darbu».

Mēs šodien kādreiz pārlapojām vecos buržuazisko laikrakstu nodzeltējušo komplektu lappuses un brīnāmies, vai tiešām agrāk visu to esam lasījuši. Šodien kontrasts starp drūmo buržuazisko pagātni un mūs, trauksmes un jaunrades pilno tagadni ir tik milzīgs, ka riebums rodas katrā godīgā cilvēkā, pārlapojot «Jaunākās Ziņas», «Brīvo Zemi» un tamlīdzīgus izdevumus.

Citāda prese mums ir šodien: tā palīdz mums straujāk solot, vienā dienā

veikt divu, triju dienu darbu, iet uz priekšu un tikai uz priekšu.

Ir tāda slimība — psihiska, ko latīņu valodā sauc par delīriumu tremens. Cechi ļoti asprātīgi pārfrazēja šo slimību un piemēroja mūsdienu kapitalistiskajai pasaulei, viņi saka «dolarium Trumens». Šīs slimības mikrobs dves pretim gandrīz no katras kapitalistiskās avīzes. Tas saprotami: baldoties savas bojā ejas, monopolisti tric pret cilvēces pavasarī arī savu presi, tric arvien lielākā naidā un nīknumā. Apmetot, sagrozīt, izdomāt, dubliem apmetāt, sakurināt kara psihozī līdz ārpriekš, izsēt dolarium Trumens bacīlus visos kontinentos — varbūt tā kaut kā vēl izdosies glābt. Vai tad šajos apstākļos mūsu prese var būt miermīlīga? Kauja starp divām sistemām liešmo visā ideoloģijas frontē.

Nesen vairākas valstis, starp citu arī «demokrātiskajā» Francijā, aizliedza mūsu žurnālu «Novoje Vremja». Teš ienesa ar savu spēka pilno valodu tīsharmoniju viņu kara histerijas orķestri, tā palīdzēja frančiem ātrāk tikt uz cīņas cēla par mieru, pret karu, par progresu, pret reakciju. Varētu teikt, «Novoje Vremja» ir socialisma zemes izdevums, tāpēc, lūk, arī šis aizliegums. Nē, ne tāpēc: franču neofašisti,

degolīešu brunotās bandas uzbrūk komunistisko laikrakstu redakcijām, postot to tipografijas, demolejot to redakcijas, lai kaut uz brīdi apturētu šo laikrakstu iznākšanu. Viņi baidās patiesības, baidās rītdienas, kuru taisnības vārds tuvina.

Viņi nekā nav mācījušies. Kādreiz jābrīnās par viņu nemākulību un aklumu. Kādreiz par Eiropas žandarmu sauca krievu caru. Tas gadu desmitiem aizliedza, arestēja, sodīja, sūtīja trinādā un slepkavoja Krievzemes labākos laudis. Vesela žandarmu armija cīnījās pret progresīvo presi. Bet vienmēr komunistu laikrakstu izdevumi nokļuva strādnieku rokās, Lenina-Staļina «Prāvda» lauzā ceļu, organizēja un mobilizēja. Šodien socialisma valsts ir paraugs visai cilvēcei, ir ceļrādīs jaunam laikmetam. Šodien padomju zeme soļo visas progresīvās cilvēces priekšgalā.

Kādreiz tājsnība par padomju zemi pa šauriem kanāliem lauzā sev ceļu uz tautu sirdīm, šodien tā ir milzu strauve, kas valrs nev aizdambējama nekādiem aizliegumiem, nekādām sienām. Viņi baidās visa, kādreiz pat pašu stiprāko kliezdiena. Nesen franču laikraksts «Figaro» sāka iespiest hitleriešu specīalo pavēļu izpildītāja Skor-

cenī «memuārus», kur šīs fašistiskās neļietis tiksmīnās ap drausmīgākajām masu slepkavībām. Kad franči sāka avīžu kioskos izņemt šīs lapeles no apgrozības un publiski uz ielaš iznīcināt, buržuaziskie tiesneši bija spiesti šos frančus atbrīvot no arestiem: viņi baidījās, ka šie aresti sacels vēl lielāku nemiera vilni.

Jā, viņi baidās no savas rītdienas, un pamatoti, jo šī rītdiena nepieder viņiem bet mums. Un mēs darīsim visu, lai šī rītdiena nāktu pēc iespējas ātrāk, un nedarīsim nekā, lai viņi bailes no tās mazinātu. Mēs dzīvojam laikmetā, kad visi ceļi ved uz komunismu, un nav šodien cēlāka uzdevuma kā gaitu uz komunismu paātrināt.

Mēs esam bezgala laimīgi, ka partija radījusi kaujiniecisku bolševistisku presi, radījusi ieroci, lai arvien jaunus un jaunus miljonus vestu šai milzu kaujā par nākotni. Mēs arī uz priekšu stāstīsim, propagandēsīsim un aģitēsīsim par jaunu dzīvi. Mēs norausīsim katru izkārtīti un katru masku, aiz kuras vēl slēpjas trūdošais kapitalisms. Mēs darīsim visu, lai atvērtu acis visiem tiem, kas vēl šodien līdz galam nav izpratīši nepieciešamību solot ātrāk uz priekšu, sasniegt ātrāk komunismu.

Tā mūs māca socialisma valsts attīstības vēsture. Tā mūs māca mūsu partija, tā mūs māca Staļins!

R. Blūms

EVĀLDS SOKOLS

# GARLĪBA MERĶĒLA DZĪVE UN DARBĪBA

9. maijā aprit simts gadu, kopš miris dziedzīgais dzimtbūšanas apkarotājs, ievērojams latviešu kultūras darbinieks un apgaismotājs Garlībs Merķelis.

Merķēla literāri publicistiskajai un sabiedriskai darībai bija izcilā nozīme latviešu tautas atbrīvošanas cīņās pret vācu kaulakungiem, pret feodalisma verdzību.

XVIII, tā sauktā lielo apgaismotāju un humanistu «zelta gadsimtenā», otrā pusē un XIX gadsimtenā sākumā dzimtbūšana Baltijā sasniedza augstāko pakāpi. Zemnieki bija pakļauti pilnīgai muiznieku patvaļai, briesmīgai izsūšanai un spīdzināšanai pēc tā saucamās mājas pārmācības sistēmas. Šajā laikā Krievijā, sevišķi tās nomalēs, bieži notika plaši zemnieku nemieri, kuri visspilgtākais uzliesmojums bija Jemeljana Puļčovā vadītā zemnieku revolūcija. Šai varēnai tautas kustībai savijojās līdz arī Latvijas zemnieki. Nemieri tie nereti vien draudēja pārvešties par vispārēju darba ļaužu sacelšanos, draudēja no zemes virsas ar ūgumi un asinīm noslaucīt ienīstos dzimtkungus un dzimtbūšanu. Krievijas progresīvo sabiedrisko domu, realistisko literatūru un kultniecisko publicistiku šajā laikā pārstāvēja tāds dziļš domātājs, materialists un revolucionārs cīnītājs kā Rādiševs, kas ar savu noteiktību un dedzību dzimtbūšanas apkarotānā krasi atšķīrās no Rietumeiropas liberalajiem apgaismotājiem. Rādiševa idejas, kas tik lieliski izteiktas viņa slavenajā grāmatā «Ceļojums no Pēterburgas uz Māskavu», nokļūst arī Latvijā. Tās ietekmē Rīgā organizēto vācu progresīvās inteliģences skolo-tāju un ierēdņu pulciņš «Rīgas prāvieši». Šī pulciņa izcilākais biedrs bija mājskolotājs Garlībs Merķelis, kaut gan viņš un viņa nedaudznie līdzgaitnieki nepaņēma līdz Rādiševa revolucionārās domas idejiskajiem augstumiem un viņa kā cīnītāja noteiktībai, tomēr kā bezbailīgiem dzimtbūšanas kritiē-tājiem viņiem ir izšķiroša nozīme progresīvās sabiedriskās domas attīstībā Latvijā. Stihiski revolucionārās zemnieku kustības, Rādiševa un franču materialistu ietekmēti, viņi droši protestēja pret pastāvīgo iekārtu un pieprasīja dzimtbūšanas atcelšanu. Draudot ar Francijas revolūcijas piemēru, ar vispārēju zemnieku sacelšanos, viņi pieprasīja kapitalisma un buržuazisko attiecību brīvību, taisnību, ka Merķēla un viņa domu biedru ticība liberalajai muizniecībai, apgaismotiem monarhiem, Eiropas buržuaziskajai sabiedrībai bija naiva. Muizniecība un viņa cara patvaļība bija tautas kustības, tā saucamā «zemnieku kara», un arī briesmīgā «Francijas piemērs» pārbaudīti un labi saprātās kopīgo briesmu priekšā. Tāpat saprātās arī liberalā un rekonstruētā Baltijas vācu muizniecība, kas gāja Krievijas reakcijas avangardā, ar Krievijas patvaļību. Vieni meklēja un atrada savu izeju no dzimtbūšanas krīzes, kuru radījis agrārafs, augošais kapitalisms un tautas kustība. Muizniecības savstarpēju cīņu un izlīguma rezultātā tika ar valdības piekrišanu pasudināti 1817.—1819. gadu zemnieku likumi par dzimtbūšanas atcelšanu. Zemniekus atlaida brīvā bez zemes. Muiznieki piesavinājās visu zemnieku zemi, patvaļība atdeva zemniekus pilnīgai muiznieku patvaļai.

Muiznieks varēja pēc tā saucamā brīvā līguma uzlikt zemniekam, kas gribēja palikt uz savas zemes, klausās un no-devas, kādas vien iepatikās, vai pa-dzīt no mājām. Tā saucamos klausu laikos, līdz pat 60. gadu reformām, pa-stāvēja pat miesas sodi. Kapitalisma tālāko attīstību Latvijā muiznieki un patvaļība ievadīja pa tā saucamo prūšu ceļu uz tautas asiņu un cieša-nū rēķina, galīgi aplaupot un nonieci-not plašās zemnieki; masas, atļaujot iz-sīsties uz augšu tikai nelielam bagātāko zemnieku — kulaku virslānim. Mer-ķēli un viņa draugus gaužām pievīla liberalie muiznieki, kas ātri izlīga ar reacionarajiem muizniekiem.

Grāmata «Latvieši», kā arī daudzi citi Merķēla literārie un publicistiskie darbi bija briesmīgs vācu muizniecības un garīdzniecības apsūdzības akts. Mer-ķelis pirmais visas progresīvās cilvēces priekšā pacēla drošu balsi par plašo zemnieku masu, dzimtkungu un bazni-cas apspiestās latviešu darba tautas, šī vārda labākā nozīmē, interesēm. Mer-ķelis bezbailīgi uz laiku laikiem atmā-koja un apspūdzēja vēstures priekšā tautas nīkākā ienaidniekus — vācu baronus, Merķēla lielākais darbs «Lat-vieši, kas iznāca Leipāigā 1797. gadā un bija domāts Vidzemes muiznieku landtagam, cerībā, ka landtags draud-šos zemnieku revolūcijas un kapita-listiskās attīstības prasību priekšā ievēros autora argumentus par noteiktu dzimtbūšanas atcelšanu, ne tikai sa-cēla kājās un sanīkvoja visu Baltijas muizniecību, bet spēcīgi atbalsojās arī visā Eiropā, kur visa progresīvajā sa-biedrība nostājās Merķēla pusē. Land-tagš, protams, norādīja «trakā, mazā latviešas», kā Merķēli sāka saukt Latvi-jas un Vācijas reacionāri, visus priekšlīkumus. Pats Merķelis nedrīk-stēja atgriezties dzimtenē veselus desmit gadus. Grāmata «Latvieši» saturs tā bija apmulsinājis muizniecību, ka pagāja septiņi astoņi gadi, kamēr tā atgūvās un sāka grāmatu presē asi kritizēt. Cik sāpīgi ir dzēlus visos vēlākos laikos šī grāmata ikvienu tumsonības brunīnieku, liecina tas, ka līdz pat XIX gadsimtenā 60. gadu nā-cionālajai kustībai ikviens Merķēla darbs tika rūpīgi izsvītrots no visiem biblio-grafijas sarakstiem. Vairāk nekā pēc simts gadiem, vācu okupācijas laikā 1918. gadā un fašistu iebrukuma laikā Latvijā, Merķēla grāmata «Latvieši» bija aizliegta.

Bet šis darbs kļuva par heizsmeļamu ierosmes un spēka avotu daudzām lat-viešu progresīvās inteliģences paaud-zēm līdz pat XIX gadsimtenā beigām un XX sākumam, kad tautas masu at-brīvošanās demokrātiskās kustības priekšgalā nostājās proletariāts, kas ci-nījās plecu pie pleca kopā ar Krievijas proletariātu, balstoties uz marksisma zinātniskajam atzinām. Līdz tam laik-mērķēla radikālās atziņas, viņa darbu idejiskā aparotība valdzināja ļaužu prātus. Ir vēsturiski pierādījumi, ka, piemēram, 1802. un 1804. gadu zem-nieku nemieros Vidzemē Merķēla grā-matai «Latvieši» ir bijusi sava ietek-me. Šis grāmatas spēks tieši tā arī iz-skaidrojams, ka tas tieši vai netieši sa-saucās ar sava laika zemnieku kustību, kurā tautas masas, pašas lo neapzinā-damās, cīnījās par dzimtbūšanas pilni-

gu likvidāciju, bez jebkādam feodalisma pārpaliekām.

Savā cīņā pret dzimtbūšanu un dzimtkungiem Merķelis ne tikai draudēja ar zemnieku revolūciju, bet, pre-tēji visiem tā laika liberalās muiznie-cības ideologiem, dziļi saprata sabied-rības attīstības likumu un asas, uz dzīvību un nāvi, šķiru cīņas neizbēga-mību. Svārigākais Merķēla pasaules uzskatā ir tas, ka viņš ne tikai saprata tautas apspiesto slāņu kustības liku-mību un paredzēja tās graujošo spēku, bet arī simpatizēja šai kustībai. Mer-ķelis nebaidījās no masu cīņas, kaut gan neuzskatīja sevi par revolucionāru un arī patiesībā tāds nebija. Te ir tā krasā atšķirība starp Merķēli un viņa laika, kā arī iepriekšējā un vēlākā laika liberalās muizniecības pārstāvjem, kas apkarēja ikvienu brīvdomību, kaut tikai līdzīgu Francijas buržuaziskās re-volūcijas idejām. Lūk, jāpēc būtu ne-pareizi, kā to darīja buržuaziskā Lat-vijā, ierindot Garlību Merķēli tā sauc-amos «latviešu draugos», tā sauc-amos «apgaismotājos» — Vecā Stendera un viņa epigonu plejadē vai arī libe-rālās muizniecības ideologos, tā sauc-amos brīvalaišanas cīnītājos, liberaļā nozīmē.

Daži mūsu literatūras vēsturnieki (piem. daļēji arī E. Andersons savos «Rakstos literatūras vēsturei») atkārtu buržuazisko vēsturnieku un rakstnieku domas par Merķēli kā par liberalās muizniecības pārstāvi. (Starp citu — šādu kļūdu ir pielaidis arī tāds no-pietns pētnieks kā Eferts-Klusais savā grāmatā «Piezīmes par latviešu ideolo-gijas vēsturi» (12. lpp.), nosaukdams Merķēli par «liberalās, kapitalisma ap-dvestas muizniecības pārstāvi», kuras interesēs viņš, lūk, uzstājies par dzimtbūšanas atcelšanu.)

Patiesībā Merķelis ir izcilā pērso-na latviešu progresīvās domas, literatū-ras un publicistikas vēsturē, dedzīgs un pārliecināts dzimtbūšanas apkarotājs, kādi liberalie muiznieki nekad nebija. Viņa ieskatā veidojās ne tikai XVIII gs. franču filozofu, Voltera, Rušo, Dīdro u. c. ietekmē, bet vispirms Rā-diševa, par kuru autore nemin ne vārda, un zemnieku baigā sociālā stāv-oka un nemieru kustības ietekmē. Noklusē autore arī Merķēla sakarus ar progresīvās vācu inteliģences — sko-lotāju un ierēdņu pulciņu «Rīgas prā-vieši», kurā tika lasīts Rādiševa «Ce-ļojums», kam neapsaubāma ietekme uz Merķēla «Latviešiem», pat daži noda-lu līdzība. Mājskolotājs, ierēdnis, aktie-ris un publicists — Merķelis un viņa daži domu biedri nostājās par noteik-tu dzimtbūšanas atcelšanu, prasīja zemi zemniekiem, brīvu buržuaziskā attie-cību attīstību. Turpretī Stenders ar saviem līdzgaitniekiem un pēcnācējiem centās aizkavēt dzimtbūšanas sairumu un saglabāt verdzību mūžīgi. Sīverss un viņa domu biedri uzskatīja par «jakobiņiem, nerītiem un plukatām» ikvienu, kas domāja, ka zemnieki jānt-laiž brīvā ar zemi, ka dzimtbūšana jā-atcel kopā ar muiznieku privilēģijām.

Kā var ierindot šo dziļciltīgo libera-lu galantā kompanijā mājskolotāju Merķēli? — Merķelis gan nebija re-volucionārs, un daudz viņam ir naivas ti-cības uz liberalo muizniecību un «ap-gaismoto patvaļību», daudz liberalu

svārstību un, kā pareizi atzīmē doc. A. Grigulis, rietumu apgaismotāju aprobežotības, bet Merķelis tomēr pace-las minētai plejadei un savam laikam pāri, jo droši un godīgi, ar atklātu se-ju skatās nākotnei pretī. Daudz ko vēl Merķelis tur nesaprot, un daudz vēl viņam mūžīgā humanisma iluziju; tomēr Merķelis pravietīgi teica: «Sa-biedrisko attīstību (tas ir buržuazisko attiecību attīstību augošā kapitalisma apstākļos, E. S.) neaizturēs, tauta sa-cēlies pret saviem apspiedējiem un spriedīs par tiem briesmīgi, bet taisni-gu tiesu». «Vāci, — saka Merķelis savā grāmatā «Latvieši», — bieži paši at-zīst, ka gadījumā, ja izceltos vispārēji nemēri, nepaliktu neviena vācu kaula.»

Tauta pēc Merķēla domām ir galve-nais vēstures radošais un virzošais spēks. Visiem mantīgiem un valdošiem jāatkāpjas ar cieniņu šā spēka priekšā.

«Tauta, — raksta Merķelis (šo vietu citē arī b. Andersone), — vairs nav verdzības suns, ko var ar sītiemem dzīt važās. Viņa ir tīģeris, kas klusās dumsās grauž savas važas un ar ilgām gaida to acumirklī, kad varēs tās nā-rfaut un savu kaunu asinīm nomazgāt. Neskaitāmas ir pazīmes, kas to vēsti, kā apakšzemes dunopa vēsti zemestrī-ces sāksanos». Merķēla «Latvieši» ir šis zemestrīces, šis pastartiesas priekšvēstījums, zemnieki; ne-mieru ataišojums. Vismazāk grā-mata «Latvieši» domāta tautas kustības novērsšanai, un vismazāk Merķelis ir muiznieku izlīdzējs, kā to gribēja iz-skaidrot buržuaziskā literatūras vē-sturnieki un kam nesaprotamā kārtā pie-krit b. Andersone, apzīmējot Merķēli it kā par muiznieku advokātu, kas tikai «bridina no katastrofās».

Šis nākamās tautas tiesās priekšā Merķelis ar dziļu godbijību nolieca sa-vu galvu. Šai tiesai viņš vēltīja savu sāpju bērnu — grāmatu «Latvieši», kurā ieliecis visu savas karstās sirds kvēli, apdavināta literāta un publicista dā-vaņas. Liktenīgajā vēsturē tiesā Mer-ķelis nāk nevis kā vērotājs vai muiz-niecības glābējs, bet kā bargs tiesā-tājs, kas nesaudzīgi apspūdz latviešu mūzsenos ienaidniekus, vācu tumsoni-bas pasauli apspiestās taulās vārdā:

«Lai ir, — teica Garlībs Merķelis, — kāda būdama katastrofa, kura izšķirs latviešu likteni! Es nolieku viņu, manu darbu, cilvēces acupriekšā kā doku-mentu; tai lielajai pūļai, kurā nākotne āgri vai vēl iesāks pret manas tēvu zemes apspiedējiem. Lai viņa tiesā!»

Viņa tiesās reiz! Drebiet, savu brāļu asins sūcēji! Briesmīgi viņa tiesās, — drīzi!»

Šo vietu no Merķēla grāmatas «Lat-vieši» daļēji citē arī b. Andersone, tomēr viņa uzskata «Latviešus» tikai kā liberalo muiznieku un buržuaziskās ap-gaismes kustības atspoguļojumu, rak-stot: «Merķēla darbā «Latvieši» atspo-gulojas kā tālredzīgāko, radī-kalāko muiznieku centieni, tā arī buržuaziskās apgaismības kustības» (18. lpp.). Par «radikalākās» muizniecības īstajiem centieniem mēs jau runājām. Merķelis nebija tās censonis, buržuaziskas ap-gaismes — buržuazisko attiecību at-tīstības izcīnītājs gan. Bet vai ar to tiek izsmelti «Latvieši» saturs, kur paliek viss tas revolucionā-

rāis, ko Merķelis ieliecis šajā darbā zemnieku pretestības un nemieru, rea-lās dzīves un Rādiševa ideju ietek-mēš? Nevar nostādīt Merķēli blakus Rādiševam, bet arī nevar vienkārši ierindot viņu aprobežotos liberalās (pēc būtības nedeģvīgās) muizniecības cen-sonos, kā to dara E. Andersone. «Lat-viešu» autors pieder latviešiem, tautas atbrīvošanās kustībai, bet ne vācu muizniecībai un tās «radikalākajiem centieniem.»

Merķelis gandrīz ikvienā darbā iz-saka savu dziļo naidu pret muiznieku uzkuhdzēšanos un uzstāja, Rādiševa, Dīdro un Rušo garā par tautas suve-rintāti. Savās grāmatās «Latvieši» un «Vidzemes senatne» Merķelis pirmo reizi pacēl dienas gaismā tautas vēsturi. Protams, ka šajā pirmajā atskatā uz tautas pagātni vēl daudz tīri senti-mentālas sajūsmas, Merķelis rāda tautas pagātni pretstatā dzimtbū-šanai un idealizē latviešu senātni. (Senās latviešu brīvības idealizācija bija domāta kā protests pret pastāvīgo verdzību. Neapspiestās tautas agrākās dzīves teiksmaino ideā-lizāciju sastopam arī folklorā. Pavi-sām ciļāds, reacionārs raksturs ir se-natnes idealizācijai, ko vēlāk piekopa Lautenbachs-Jūsmiņš, buržuaziskie nā-cionālisti, dekadēntus ieskaitot.) At-metot tagad šo tēreiž saprotamo ideā-lizāciju, atrodam tajā vērtīgu, racionālu graudu. Merķelis kā pirmais latviešu vēsturnieks izcīnīja legendu par Baltijas vāciešiem kā kultūras nē-sējiem. Merķelis pierādīja, ka seno lat-viešu un igauņu ciltis, patēicoties savai draudzībai ar krieviem un senās vārenās krievu zemes kultūras ietekmei, bijušas samērā augsti attis-tītas. Vācu iebrucēji, šie noziedznieki un laupītāji, kristietības melnie brunī-nieki, pārtrauca latviešu kultūras nor-mālo attīstību. «Varbūt tagad, — teica Merķelis, — latvieši jau spīdētu citu Eiropas tautu vidū, varbūt viņiem jau būtu savi Kanti, savi Herderi, Vielandi utt., varbūt zinību laukā viņi būtu padarījuši ievērojamu darbus, ja tie būtu pamesti viņu pašu liktenim.»

Merķelis ir noteikts baznīcas ienaid-nieks. Mēģinājis Voltera ietekmē kriti-zēt biblii, Merķelis soli pa soli at-maskoja sava laika brunīniecības un kuģu baznīcas noziegumus un nelie-tības, visu to «kulturu», kuru viņš no-gauca par «blēņām», «slepķavu un bendes kultūru» un visumā norādīja.

Merķelis bija pirmais, kas tik dzirda-mi un saprotāmi pacēla balsi pret vi-duslaiku tumsonību un varmācību un izteica pārliecinātu ticību latvie-šiem kā tautai un nacijai un tās tiesībām uz savu nacionālu kultūru.

Vēsturiski pieejot Merķēla dzīvei un darbam, tiem apstākļiem, kādos viņš darbojās, redzam kļūdas viņa uzskatos, naivo ticību liberalās muizniecības un «apgaismotā monarhijas» saprātam. Bet tag mums saprotams. Progresīvā sa-biedriskajai domai Latvijā nācās lau-zties cauri briesmīgai vācu kolonizatoru tumsonībai. Cildenās mūsu dzimtenēs dēls, dedzīgais patriots, šis «maršs latvietis», kā viņu lamāja vācu reak-cionāri pat Vācijā, ir veicis sava laika apstākļos ievērojamu darbu, lai celtu tautas gaīšu nākotni.

## Par G. Merķēla darbu „Vidzemes senatne“

Par Baltijas feodāli dzimtbūnieciskās iekārtas un feodālās kristietiskās baz-nīcas sīvo apkarotāju Garlību Merķēli Latvijas vēsture līdz šim ir stāstījusi galvenokārt tikai kā par politisku dar-binieku un publicistu. Garlībs Mer-ķelis arī latviešu literatūras vēsturē tiek pieminēts gandrīz vienīgi kā dros-mīgais latviešu tautas verdzinātājs — Baltijas muiznieku atmāskotājs, kā spēcīgs žurnālists, kas sarakstījis ka-reivisko grāmatu «Latvieši», ar kuru palīdzējis priestis vēstures tiesu par latviešu tautas apspiedējiem vācu ba-roniem. Latviešu literatūras vēsturē Garlībs Merķelis raksturots kā lielākais 18./19. gadsimtu mīļais feodalisma apkarotājs, kā jaunās, topošās kapitalis-tiskās ražošanas sistēmas propagandē-tājs. Maz vai pavisam maz saicis par G. Merķēla rakstu nozīmi latviešu li-teratūrā 19. gadsimta vidū un otrajā pusē. Līdzšinējā latviešu literatūras vēsture nav tiekusies izdziejlināties Gar-lība Merķēla daudzo grāmatu par Bal-tiju un Baltijas tautām saturā un to ietekmē uz pašu latviešu radīto dzeļu, prozu un publicistiku. Baltijas Rādiš-eva, kā sauca G. Merķēli, idēju un uzskatu ietekme 19. gadsimta otrās pu-ses latviešu rakstniecībā, šā laika lat-viešu filozofiskās un sabiedriskās do-mas attīstības vēsturē ir vēl palikusi neatsegta. Bet tieši šai laikā Garlībs Merķelis latviešu tautas vēsturē un kultūrai devis zināmu mantojumu.

rakstīja vēl romantisko teiksmu «Va-nēms Imānta» un divu sējumu legendu un vēstures materiālu grāmatu «Vidzemes senatne» (1798.—1799.). Pēdējā tad arī bieži vien kļuva par latviešu na-cionālās kustības, tautiskā romantisma laikmeta rakstnieku iedvesmas un tautas vēstures ziņu avotu «Vidzemes senatni» (no kuras atsevišķas noda-las latviešu tulkojumā parādījās «Baltijas Vēstneša» 1878. gada 42. un 43. numu-ros) Garlībs Merķelis uzrakstījis, lai pastiprinātu (atsaucoties uz vēstures un etnogrāfijas materiāliem) savu jau «Latviešos» izvirzīto domu, ka latvieši pirms nokļūšanas vācu iebrucēju jūgā būtuš cildena rakstura un morāli veseli cilvēki. Pirms «Vidzemes senatnes» Baltijas vēstures literatūrā nebija grā-matas, kurā būtu ticis stāstīts par lat-viešiem un igauņiem kā sentautām, kas kādreiz sasniegušas citām tautām līdzīgi augstu attīstības līmeni, tāpat kā tajā nebija grāmatas, kas stāstītu par šo tautu materiālos, bet sevišķi garīgās kultūras stāvokli laikā līdz 12. gadsimtam. Izslasījis lielu skaitu chroniku, uz Baltijas un citām zemēm attiecošos legendu un nostāstu, lielā mērā vadīdamies no viņa iemīlotā franču apgaismotāja Ž. Ž. Rušo mācī-bām par priekšfeodalisma laika cilvēku dabisko, laimīgo dzīvi, Garlībs Merķelis «Vidzemes senatnes» pirmajā grāmatā, blakus daudzu vēsturisku faktū atstās-tījumiem, izveidoja aizrautīgu stāstu par seno latviešu dzīvi un viņu kultūru mūsu eras pirmajā gadu tūkstoši (kad vēl latviešu tauta kā vēsturiska katē-gorija nemaz nepastāvēja, bet bija ti-

kai daudzas latgaļu, lietuvju, kuršu, liebiešu, prūšu un citas ciltis vai, labā-kā gadījumā, cilšu apvienības). Iz-idealizējās iedomātās senās latviešu tautas apdzīvotās zemes skaistumu (tajā netiek minēti purvi, nepārejami dumbrāji, tikai brīniskīgi meži ar pla-sīem laukiem un gleznainas upes, ku-rās zvejojo pēries). «Latviešu» autors pievērsās pašu seno latviešu aprakstam, kurus gan ārējā izskatā un morālā ziņā, gan salmnieciskās, politiskās un reli-giozās dzīves laukā atrod nesalīdzināmi pārākus par iebrucējiem vāciešiem. Ar apbrīnojamu izdomu, ar spīgtu dzeji-nieka iztēli, dažādas legendās, teik-smas sajaukdams kopā ar fak-tiem, vēstures hecībām un vācu muiznieku priekšējo nolādejumiem, Garlībs Merķelis «Vidzemes senatnē» rāda gleznu par to, kāda bi-juši tagad vācu muiznieku nomāktās tautas dzīve daudzus gadsimtus priekš rietumnieku iebrukuma un šā iebru-kuma laikā. Nīzdams Baltijas vācu kristiešu baznīcu, stāvēdamus brīvdomā-tīva ateista pasaules uzskata pozīcijās, «Vidzemes senatnes» autors allaž un allaž uzsvē, ka seno latviešu da-biskā reliģija esot uzturējusi viņus «gudrākus nekā kristiešu baznīca» un morāles un tikumu ziņā viņi esot bijuši galvas tiesu pārāki par jebkuru kris-tietī. Tādā kārtā, turpinādams karot ar Baltijas muizniecību, neapklusis at-kārtodams, ka Vidzemes muizniekiem nav nekā tāda, ar ko viņi varētu lepoties, jo «viņu ciltstēvi nebija nekās cits kā laupītāji, kas ar reliģijas ieganstu iebruka zemē, to pakļāva un savā stāpā «adalīja». Garlībs Merķelis grāmatā «Vidzemes senatne» senlat-viešu dzīvi un reliģiju pacēla lielā mērā iedomāta ideāla augstumos.

Jā Garlība Merķēla «Latviešiem» kā

dziļi realistiskam darbam bija jo liela nozīme latviešu tautas prefeodalajā cīņā 19. gadsimta sākumā (Vidzemē pašā 19. gs. sākumā Merķēla «Latvieši» cirkulēja tulkotā rokkrastā starp zemniekiem. Arī daži Kauguru nemiernieki bija grāmatu lasījuši), tad «Vidzemes senatnē», kura saturēja gan daudz legendāru, bija tikpat dziļa nozīme latviešu nacionālās kustības literatū un publicistu uzskatu veidošanā un lat-viešu 19. gs. otrās puses literatūras ideju un motīvu tvērumā. Lepnums par savas tautas seno, «brīvo» un «lai-mīgo» pagātni, tās seno kultūru, kas pēc G. Merķēla vārdiem esot bijusi li-dzīga seno grieķu kultūrai vērgu repu-blikas laikos, šo literatū un publi-cistu sirdis bija dabiskas jūtas. Iedzi-lināšanās latviešu nacionālās kustības literatū biogrāfijas liecina, ka viņi gan-drīz visi ir izstudejuši Merķēla darbus, tai skaitā «Vidzemes senatni». J. Alu-nāns, Auseklis, Krūnvalds, Pumpurs, Brīvzemnieks un citi, bet pirms viņmeta daļēji jau Ruģēns, pagājušās gadsimta trešajā ceturksnī G. Merķēla radītos dabas reliģijas un sadzīves motīvus turpināja. Lasīdami un pārlasīdami G. Merķēla darbus, tai skaitā «Vidzemes senatni», latviešu nacionālās kus-tības dzejnieki rakstīja tautas senātni cildinošas dzejas, tēlojumus. No Mer-ķēla pieminētās teiksmas par latviešu un igauņu kara izbeigšanu, vaidēlotēm dziedot dziesmu. Auseklis sacerēja «Beverīnas dziedoņi»; no viņa stāsta par Videvuda sadedzināšanu uz sārta Fr. Brīvzemnieks sacer baladisko «Krievu krievus». Līdzīgas atbalsis var atrast arī Pumpura «Lāčplēsi». Latviešu nacionālās kustības laikmeta literāti, daļu savu aprakstu un teoretisko ap-cerējumu salstot ar latviešu tautas se-nās «dabiskās» dzīves rekonstrukcijas

aprakstiem «Vidzemes senatnē». Hei-cināja, kāda nozīme bija pat zinātniski neapzērtājam tautas vēsturē.

Ianis Niedre

JANIS GRANTS

# To nevajag aizmirst

Par Viļa Lāča romanu „Putni bez spārnēm“

Mēs dzīvojam laikā, ko padomju cilvēki ar dziļu lepnumu sauc par lielā Staļina laikmetu. Šo dižo vārdu patiesību saprot un izjūt ne mūsu zemē vien. Tā aplidojusi pasauli un tagad atskan visās zemeslodes malās. To ar gandarījuma un mīlestības jūtām ik dienas piemin Eiropas tautas, kurām padomju tauta palīdzēja atgūt nacionālo neatkarību un nostāties uz socialisma ceļu. Ar šo patiesību šodien simtiem tūkstošu vienkāršo lauku kapitalisma valstīs iziet cīņā pret savu zemju nacionālās patstāvības iztirgotājiem un nodevējiem, pret imperialistiskajiem kara kurinātājiem, pret sapuvušo kapitalisma sistemu — visas cilvēces posta un ļaunuma sakni.

Dzīves nemītigā plaukme un apvārsni austošā komunisma saule arī daudz cietuši latviešu tautai liek aizmirst tumšo un sūro pagātni. Mēs uz dzīvi šodien raugāmies no gaisa loga. Tāpēc ir dabiski un saprotami, ja tautā par pagājušo bieži dzird sakām: tie laiki jau sāk aizmirsties; vai arī: tos labāk neieiminēt. Un tomēr tik viegli to nedrīkst aizmirst! Nedrīkst aizmirst tāpēc, ka mums līdz galam jāatmasko tā plēsoņa un verdzības iekārta, kur cilvēks cilvēkam ir zvērs un nekāš cits vairāk. «Mēs dzīvojam zemē, kur strādnieku šķira uzstādījusi sev grūtu un skaistu mērķi: iznīcināt visus kapitalisma radītos apstākļus, kas izkēmo cilvēkus jau no bērnības. Padomju Savienībā politiskā un kulturālā darbība neizpaužas cīņā pret cilvēku, bet gan cīņā par cilvēku; atsvabināšanu no visām tām zemiskajām ipašībām, paradumiem un aizspriedumiem, ar ko to saindējis izvirtuškā, psihiski neveselīgā buržuāzija.» Šie vārdi pieder lielajam krievu rakstniekam Maksimam Gorkijam un tie nāca pretā. lasot Viļa Lāča romanu «Putni bez spārnēm».

Rakstnieks savā darbā attēlojis laika posmu, kas mūs aizved apmēram gadsimta ceturksni pagātnē. Romana darbība sāk risināties tajos gados, kad buržuāzija un menševiki ar interventu palīdzību bija noslicinājuši asinīs pirmās Padomes un pār Latviju gūlās melna reakcijas nakts. Visā zemē plosījās politiskais terors, bet darba tautu smagi spieda trūkums un bezdarbs.

Kapitalisma izstumtos un dragātos ļaudis, viņu pārdzīvojumu traģismu Vilis Lācis patiesīgi un reāli attēlojis romanā triloģijā «Putni bez spārnēm». Šo rindu nolūks pakavēties pie atsevišķiem raksturīgākajiem tēliem, ar kuriem rakstnieks pārliecinoši parāda darba ļaužu bezgala grūto likteni kapitalistiskajā iekārtā, šis nolādētās iekārtas valdonu vilka dabu un dzīlo morālo pagrimumu.

Vilī Lāci mūsu literatūrā mēdz dēvēt par stipru un neatlaidīgu raksturu tēlotāju. Tas ir taisnība. Arī šajā darbā rakstnieks palicis uzticīgs sava talanta būtiskajai iezīmei — un radijās stipras gribas rādīt, cilvēciska lepnuma un atsaucīgās sirds apgarotu galvenā varona tēlu. Tas ir ostas strādnieks un jūrniece Voldemārs Vitols.

Vitols, beidzīs kādā provinces pilsētā kara dienestu, nolemj doties uz Rīgu. Viņš grib mācīties un strādāt, ir pilns pašpārbības saviem spēkiem un nākotnei. Volda dzīves iekārtošanas plānus gan apšaubā dienesta biedrs Āboliņš, kas grib viņam atvērt acis uz īstenību. Tas tomēr nespēj Voldi ietekmēt. Viņš tic sev: — Kad tikai cilvēkam griba strādāt, tad viņš nepazudīs.

Bet ar pirmajiem soļiem jaunajā dzīvē Voldemārs nākas sadurties vaļi vaļā ar visrūgtāko īstenību. Lai cilvēks eksistētu, viņam vajadzīgs darbs, bet Voldis to nevar atrast. Par savu roku piedāvājumu viņš vai nu vienkārši izsmē, vai arī nemaz neieļaužas sarunās. Tādu kā Voldis ir pilna Rīga. Nevienam nav nekādas daļas gar viņa nodomiem un cerībām.

Beidzot Voldemārs laimējas dabūt darbu uz ogļu kuģa. Sākas ostas strādnieka gaitas. Smagais nemechanizētais darbs gul uz cilvēku pleciem un nevienam nelutina. Visu izšķir fiziskais spēks un izturība. Ostā valda skarbi tikumi un rupji paradumi. Jaunu strādnieku tur neglāsta. Drīzāk otrādi — gaida, lai viņš «nozied», lai kāds paliktu kāju priekšā un būtu mazāk konkurentu.

Voldis uz savas ādas izbauda un dziļi pārdzīvo visu nekautrīgo un pretīgo aplaupīšanas sistemu. Par saviem neilvēcīgā, smagā darbā nopelnītajiem grašiem strādnieks nav noteicējs. Tos izmaksā krogu formāniņš «pēc degumiem». Kas dzer ar viņu un samaksā rēķinu, tiem uz nākamā kuģa darbs nodrošināts, kas ne — lai vairs nerādās acīs. Pietiekami daudz ir to, kas nedēļām neredz ne santima.

Darba lauku pacietības mērs bieži kļūst pilns. Viņu nepanesamais stāvoklis un naids pret ekspluatatoriem izlaužas asos streikos. Tad pēkšņi parādās otra osta, tie cilvēki, kuri nedeb par maizes kumosu, nedzirda formānus, bet stāv par strādnieku tiesībām uz cilvēcisku dzīvi, strādnieku šķiras lietu. Tā ir revolucionārā osta, kas ledvēs balles štaueriem un rederejām, Čīna ir smaga un nevienāda. Kuģu īpašnieku pusē stāv naudas maiss un buržuāziskās varas aparats, ostnieku — savas taisnības apziņa un solidaritāte. Bet grūti uzvarēt, kad visas malas pilnas izsalkušu cilvēku, kad uz vienu strādājošo raugās desmit bezdarbnieku. Kā zleptu burbulis tad izskūda pasacīna par streiku un vārda «brīvību» buržuāziskajā Latvijā. Darba ļaudis, kas iedrošinājās uzstāties pret saviem kungiem, stāvēja ārpus likuma. Aktivākos streika dalībniekus apcietināja jau pirmajās dienās. Policija streikotājus piekāva, izklidināja viņu sapulces, bet apstārgāja streiklaužus.

Darba cilvēks bija pilnīgi beztiesīgs. Taisnību un aizstāvību nevarēja atrast nekur. Viņš nevarēja izmantot pat tās niecīgās tiesības, ko likums paredzēja sakroplošanas gadījumā.

Pārliecinoši to attēlojis Vilis Lācis. Volda draugs un darba biedrs Kārlis Liepzars pārlauz uz kuģa kāju un kļūst invalīds. Pēc likuma cietušajam jāizmaksā vienreizēja atlīdzība, bet kad štavers Runcis sola Liepzaram uz saviem kuģiem vieglāku darbu, viņš izšķiras par to. Runcis nomirst, par štaveru kļūst viņa dēls, kas tēva — Liepzara norunu neatzīst. Kārlis griežas pie izdaudzīnāta advokata. Tas par lietas aizstāvēšanu prasa tādu sumu, kas Liepzaru pilnīgi apmulsina. Bet aizstāvēt prasību uz procentiem advokāts neieļaužas, jau iepriekš būdams pārliecināts, ka strādnieks tiesā zaudēs.

Ko gan citu toreiz varēja sagaidīt no tiesnešiem, kas aci nepamiršķinādami, notiesāja strādniekus uz ilgem cietums gadiem, bet valsts kases apzadzējus ataisnoja, no advokātiem, kas sēdēja par juriskonsultiem dažādās sabiedrībās un vāpēm, kuru īpašnieku naudas maks noteica un izskaidroja likumus?

Nav grūti iedomāties Kārļa Liepzara bezizeju un traģismu. Kas gan pieņems invalīdu, cilvēku ar sakropļotu kāju, kad darbu un maizi bariem meklē fiziski veseli ļaudis? Liepzars izpārdod līdz pēdējai lietai savu mazo ledzivi, zaudē pajūmi un kļūst par kļaidoni. Viņš iztieks, kā pagadās, pārnākšņo va-

gonos, stacijās, ledū iesalušā bureniekā un vienkārši zem klajas debess. Par dzīvi viņam sāk attīstīties skrاندu proletariāts, uzskati un, tikai pateicoties veselīgam šķiras instinktam, viņš izkļūst uz pareiza ceļa.

Dzīve buržuāziskajā Latvijā kļūst arvien šaurāka un pelēkāka, izredzes uz darbu arvien skopākas. Voldemāru Vitolu sāk tirdīt domas par svešām zemēm. Viņš grib nokļūt Amerikā vai Austrālijā, redzēt, kā cilvēki dzīvo tur. Izmantotams gadījums, viņš uzkāpj uz kuģa par trimeri — ogļu padevēju.

Tur, tāpat kā krasā, saduras divas pretējas pasaules. Matroži un kurinātāji, jeb melnie, dzīvo saspīstās netīrās kubrikās, kapteinis ar virsniekiem atsevišķās ērtās kajītēs. Krasā kapitalistu interesēs strādniekus izdzina štaueri un formāni, uz kuģa — kapteinis ar saviem palīgiem. Arī te nebija, kas žēlo vājāko. Visu izšķīra spēks un izturība.

Jau pirmās svešo zemju pilsētas sagādā Voldemāram vilšanos. Nē, tur nebija ko laimi meklēt. Bordo, tāpat kā Rīgā, ostas strādnieki ar streiku cīnījās par maizes kumosu. Mančestrā, tāpat kā Rīgā, Annijas un Dollijas, izmestas no vērtuvmē, kļūda pa ielām un piedāvājās jūrniecei. Ja Rīgā par darba sagādāšanu vajadzēja izmaksāt formānim, tad Antverpenē jūrniece, kas gaida kuģi, bordinmeistars izģērbā līdz kreklam. Visur kapitalistiskajā pasaulē dzīvoja un dzīvo pēc tā paša zvēru likuma. No vienas puses bagātība un izšķērdība, no otras nabadzība un pilnīga nezināšana par rītdienu.

Voldis iepazīstas ar daudzu zemju jūrniecei, kuriem, tāpat kā viņam, dzimtenē bija kļuvis smacīgi un žaudza elpu ciet. Ar dažādu valstu kuģiem viņi mētājas pa pasaules jūram, nesdami savās krūtīs alkas pēc plašuma un zemes, kur labāka dzīve. Nevienam no viņiem to nebija atradis. Bet no apziņas, organizētas cīņas pret saviem izsūcējiem liela daļa jūrniece stāv patālu, meklēdami laimi katrs uz savu roku.

Voldis apbrūcīs daudzās ostas, pietiekami pieredzējis, un pārdzīvojis, bet viņa prāts nav mierīgs. Ir kāda zeme, kur viņš vēl nav bijis, kas neatvairāmi vilina un satrauc prātu. Tā ir Amerikā, kas pēc miglainiem nostāstiem ir visu iespējamību zeme. Lai vai kas, bet viņam tur jānokļūst. Kad beidzot tāda izdevība rodas, Voldis bez vilcināšanās dodas pāri okeānam.

Pēc gada viņš bez nožēlas par vilšanos saka: «Nebija vērts braukt, jo tāda kā tagad šī zeme godīgiem cilvēkiem neder.» Nav uz mūsu planētas otras tādas zemes, kur tik atklāti un nekautri nīrgātos par cilvēkiem tie, kam pieder zelts un vara. Kontrasti starp bagātību un nabadzību te sakāpināti līdz ārpriekam. Voldis nāk pie slēdziena, ka visā pasaulē būtu grūti atrast vienuviet tik daudz skrاندu, izdēdējušu bērni, un pazemotu cilvēku kā Nujorkā. Bet «jenki» par to nesarkst, to viņi sauc par brīvību un demokrātiju.

Nujorkas Manhatanā un bagātnieku rezidencēs dolāru varas apreibuši miljonāri rīko neprātīgas dzīves un izpriecas. Tie izsauh pie sevis teātra ansambļus un orķestrus. Dzīru zāles laistās ugunis, skan dziesmas un smeldz vijo-

les. «Bet Čikagā neviens nevarēja pateikt, kāda starpība ir starp policiju un noziedzniekiem, jo policijas inspektori bija bandīti un bandītu vadoni bija atbildīgi valsts ierēdņi.»

Voldis Vitols bija dzīvojis sūras dienas, no tām izauga smagi darba gadi. Viņš bija devies pasaulē meklēt laimi, bet tā no viņa bija tikpat tālu kā ceļa sākumā. Tādi paši protesta gari, savrupēji labākas dzīves meklētāji bija daudzi no viņa darba biedriem. Daži no viņiem bija gājuši bojā. Kurinātāju Irbi noskaloja no klāja okeana viļņi, kurinātājs Zvans, vairādamies no atgriešanās Latvijā, gāja bojā rūmē ar labību, telegrafists Alksnis — dzērumā iekrita dokā un noslika. Tikai Zommers bija atradis, ko meklēja. Viņš brauca uz Padomju Savienības motorkuģa. Voldis Antverpenes ostā nodzīvo uz tā veselu vakaru. Viņš iepazīstas ar padomju jūrniecei, viņu dzīvi un darbu, uzzina par lielās socialisma zemes celtniecību, par ko neviena valsti neraksta buržuāziskās avīzes. Viņš redz, ka tā, lūk, ir «Jaunā pasaule», ko viņš vientiesīgi bija meklējis viņpus okeāna.

Pēc maldiem un vilšanās apziņā rodas pagrieziena. Voldis saprot, ka taisnība un laime ir jācīnās, ka laimīga dzīve jāizkaro kolektīvi, bet ne katram atsevišķi, kā viņš to maldīgi bija iedomājies līdz šim.

Kapitalisma mašina maļ nesaudzīgi un pamatīgi. Bagātnieku šķīra kropļo darba cilvēkus ne tikai fiziski, bet arī garīgi. To Vilis Lācis reāli atspoguļo Gulbju ģimenes dramā.

Šīs ģimenes grožus rokās tur sieva, zem kuras tupeles dzīvo lēnīgais vīrs un biklā, dvēselīgi skaidrā meita Lauma. Visu mūžu ar trūkumu kau-damās, veļas baļļas saliekta, Gulbiene pārvērtusies par trulu, nejutīgu būtni. Viņai nav nekādu garīgu prasību, viņas morāle — vecu aizspriedumu un sīkpiļsonisku sārņu piemēslota. Savu bērnu viņa uzskaata gandrīz vai par precī, kas pēc iespējas izdevīgi jāpārdod, jāzprecina, lai vecākiem atlēktu savs labums. Tādu ieskatu Gulbiene uzsākusi no tās iekārtas, kurai cilvēks nekad nav bijis dārgs, tādu rīcību tā ieskata par līdzekli, kas palīdz daudz-maz izrāpties no trūkuma un rūpju dūksnāja.

Lauma ilgojas pēc patstāvīgas dzīves. To viņa iegūtu tad, ja pati strādātu un sevi uzturētu. Bet atrast darbu — ir smaga problēma. Laumai izdodas iekļūt kokzāģētavā kādas salslimušas strādnieces vietā. Bet viņas prieks ir īss, jo drīz vien jaunā strād-niece savaino roku. Kad roka sadzīst, tā kļūst stīva, un Lauma atkal sēž vec-cōkiem uz kakla.

Gulbiene jūt, ka tagad būs vieglāk panākt savu, — izdot meitu pie vīra. Kandidāts viņai jau ir. Tas ir Ezeriņš — huligans un dzērājs. Viņš iestāta vecajiem Gulbjiem, ka man-tojšis no krustmātes divus tūkstošus latu un mājiņu, kas Gulbienei ceļ kā spārnos. Ezeriņam pret Laumu, kas viņu nemil, ir nekrietni nolūki. Viņš grib meiteni pavest, par ko saderējis ar draugiem. Bet Laumas māte ir kurla un akla, viņai prātā tikai Ezeriņa nauda un māja, kurās patiesībā nemaz

nav. Pirms padošanās Lauma iz-musumā domā: kaut būtu darbs...

Ezeriņš derības uzvar. Bet Gulbiene nejūtas ne mazākā mērā vainīga. Vecajai sievai nesāp sirds par sava bērna nelaimi, viņai rūp tas, ko teiks kaimi-nīti, ko runās apkārtne, ka brūtgans pametis brūti.

Kur cēlonis Ezeriņa nekrietnībām, Gulbienes trulūmam un cietsirdībai? Ezeriņa dzīves veidu un rīcību ne-ietekmē tas vien, ka viņa tēvs bijis dzērājs un dzērumā dabūjis galu. Viņš jau no bērnības audzis tādā apkārt-nē, kas nekā laba nemācīja. Viņa garīgais loks ir niecīgs, dzīves uzskati samai-tāti, par ko laikus parūpējās bur-žuāzija. Kriminālie romāni un kino fil-mas bija tā garīgā barība, kas audzī-nāja Ezeriņu un kuru «varopus» viņš centās atdarināt. Ar tā skolotu cilvēku valdošā iekārta varēja būt apmier-nāta. Alfons Ezeriņš to neapdraudēja, viņš tai nebija bīstams.

Arī vecās strādnieka sievas Gulbes paaudzes paaudzēs iepātagotie uzskati nesaduras ar tais laikus pieņemtajām normām. Mīlestība... ģimenes traģe-dija... cilvēku nelaime — tās katra personīga lieta, lai tās katrs kārtu kā grīb, ar ledainu vienaldzību naudas maka sabiedrība noraugās uz cilvēku ciešanām.

Pēc daudzām citām ciešanām un pa-zemojumiem Laumas dzīvē sākas pēdē-jijs cēliens. Veltīgi viņa mēģina at-rast darbu laikā, kad no fabrikām iz-met simtiem jaunu strādnieku. Vienī-gais, kas buržuāziskajā Latvijā strauji aug, ir — bezdarbnieku armija un cie-tumnieku skaits.

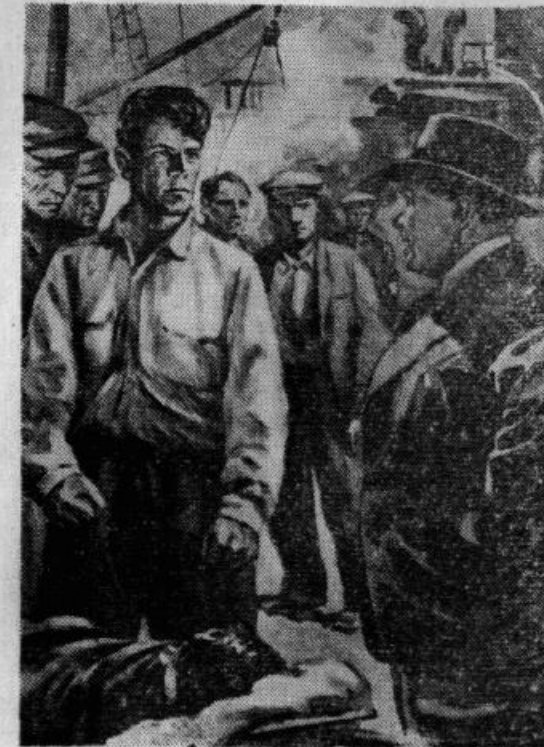
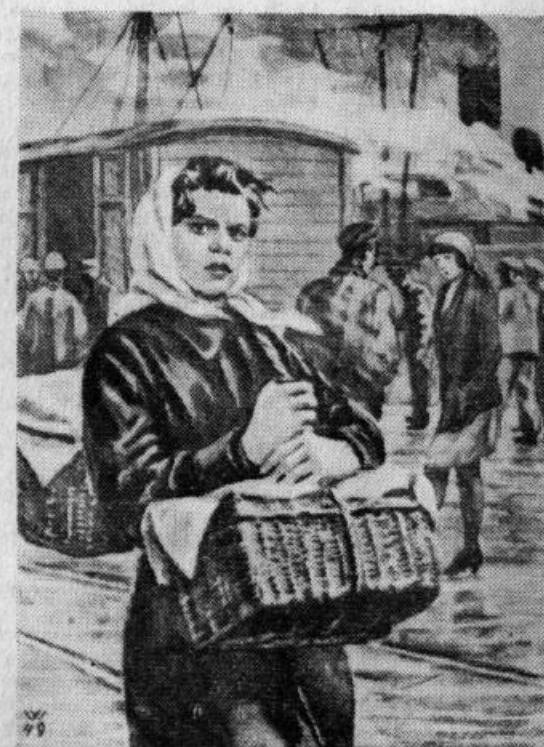
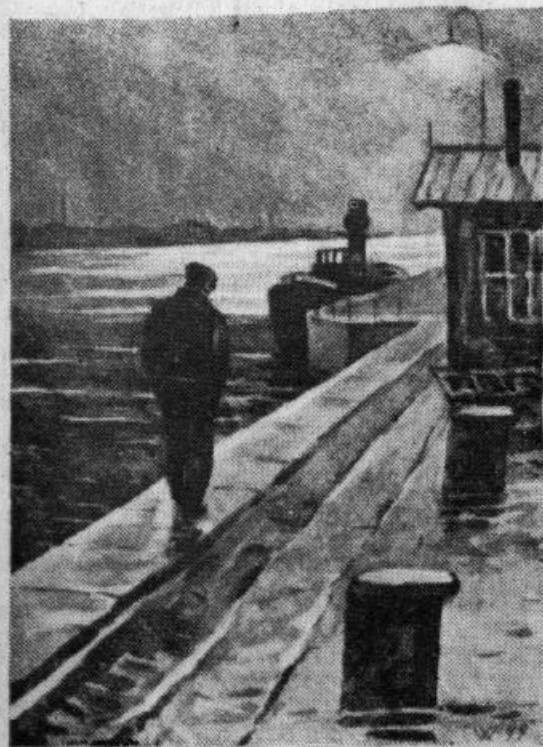
Laumas pēdējie dzīves gadi ir ne-panesami smagi. Tie sevi ietver visu to postu un traģismu, ko toreiz pārdzī-voja tūkstošiem darba ļaužu.

Daudzi, līdzīgi Gulbju Laumai, aiz-gāja bojā. Un Kārlis Liepzars, ar gri-bas spēku izkūlies no dūksnāja, saprot šīs bojā ejas cēloni. Viņš bija pagrī-mis tāpēc, ka «viens pats cīnījās pret pasauli, labi zinādams, ka ipatnīm šī cīņa nav pa spēkam. Katrs indivīds lemts pazušana, ja tas cīņā par tais-nību nemeklē biedrus. Tas nevar sevi aizstāvēt, tam nav pa spēkam kaut ko panākt ne savā, ne sabiedrības labā. Pa vienam šos spītīgos vientuļus samīn un samāj nežēlīgā pretinieka kompak-tais pārspeks. Bezvērtīgos sīkumos viņi izšķīc savu jauno spēku un cīņas prieku, pamazām noasīno, pagurst un grimst, līdz ūdens smeljas tiem mutē. Bet, ja laikā viņi būtu meklējuši biedrus, gājuši kopoli uz kopīgu mērķi, — tad viss būtu varējis notikt savādāk.» Šo ceļu atrod un iet Voldis Vitols ar Kārli Liepzaru, un viņi vairs nejūtas kā putni bez spārnēm.

Tautas rakstnieka Viļa Lāča romans «Putni bez spārnēm» ir realistisks un spēcīgs mākslas darbs. No tā sauca-mās «demokratiskās» Latvijas tas ne-atstāj akmeni uz akmens. Rakstnieks parāda, ka kapitalisms nav spējīgs no-drošināt tautām ciešanu dzīvi, ka ba-gātnieku saujņa, kam pieder visa vara pār cilvēkiem, tos nežēlīgi ekspluatē un moka, pazudina fiziski un garīgi. Buržuāzijas izkurtējušā morāle un ti-kumi kā sērga iespēžas masās, tās sa-iindē un padara cilvēkus par dzīvēm miroņiem.

Pāris vārdu par mākslinieka Vol-demāra Valdmaņa ilustrācijām. Isj sa-kot, ilustrācijas pelna uzslavu, jo reti mūsu māksliniekiem izdodas tik reāli un patiesi strādnieku tēli, kā tos no-raksturojis Valdmanis.

Attēlos V. Valdmaņa ilustrācijas Viļa Lāča romanam «Putni bez spārnēm»



# Kulturas dzīve Padomju Latvijā

## Preses dienai veltīta sanāksme

Boļševistiskās preses dienā, 5. maijā, Rīgā, Zinātnes un tehnikas namā, notika svinīgā sanāksme, kurā pulcējās vadotāji partijai un valdības darbinieki, republikas galvaspilsētas laikrakstu un izdevniecību līdzstrādnieki, poligrāfiskās rūpnīcas strādnieki un kalpotāji. Laikraksta «Sovetskaja Latvija» atbildīgā redaktora I. Davidova referāts par boļševistiskās preses attīstības gaitu un tās lielajiem uzdevumiem sokoja plašu koncertu.

Pirms svinīgās sanāksmes atklāja Latvijas PSR Poligrāfiskās rūpnīcas, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldes rikoto grāmatu un periodisko izdevumu izstādi. Tajā piedalās arī Valsts bibliotēka, Fundamentālā bibliotēka, Mišņa bibliotēka, PSRS Valsts zinātniskās bibliotēkas Rīgas filiāle un vairākas citas bibliotēkas.

Centrālā vietā izstādē ienem maršistiskās literatūras stends. Te ekspozīcijā latviešu valodā izdotie Marksas, Engelsa, Lenina, Stalina darbi. Citā stendā parādīts, ka Latvijas valsts izdevniecība piecu gadu laikā izdevusi vairāk nekā 4000 dažādu grāmatu un brošūru nāri par 46 miljoniem eksemplāru tirāžā.

Interesantus eksponātus izstādījusi Mišņa bibliotēka. Te skates apmeklētājiem dota iespēja iepazīties ar buržuaziskās Latvijas laikā nelegāli izdotajiem Leninā un Stalina darbiem, ar pagrides apstākļos izdotajiem «Činas un «Sarkanā Kareļija» numuriem. Valsts bibliotēka rāda maršismālejnīsmā klasiku darbu izdevumus dažādās PSRS tautu valodās. Fundamentālās bibliotēkas stendos izkārtota zinātniskā literatūra vēstures, ģeogrāfijas, dabas zinību un citos jautājumos.

### Vilņas

## Krievu drāmas teātra viesizrādes Rīgā

Vakar Latvijas PSR Valsts krievu drāmas teātrā telpās sākās Vilņas Krievu drāmas teātra viesizrādes. Viesu repertuāru krievu padomju autoru, krievu klasiku un Rietumeiropas klasiku darbi. Kā pirmo Padomju Lietuvas skatuves mākslinieki parādīja Stalina premijas laureāta A. Surova lugu «Zaļā iela». Viesizrādes turpināsies veselā mēnesī.

Tai pašā laikā viesizrādes Vilņā sniegs LPSR Valsts krievu drāmas teātris.

### Jauns kolchoza klubs

Dalbes ciema kolchoza «Mičuriniēti» kolchoznieki bija devuši solījumu pārdo 1. Maija svētkiem pašu spēkiem izbūvēt klubu. Šo solījumu kolchoznieki godam izpildījuši.

1. Maija svētkos notika jaunā kluba atklāšanas sarīkojums.

### Rosigs deju kolektīvs

rundas rajona Raņķu un Savenieku ciema apvienoto deju kolektīvu vada skolotāja O. Kristovska. Kolektīva darbojas kolchozu jaunieši, Raņķu septiņgadīgās skolas skolotāji un skolēni. Iestudējot dziesmu svētku repertuāru, deju kolektīvs divreiz nedēļā sanāk uz mēģinājumu. No 11 repertuāra dejām labi sagatavotas astoņas. Pašreiz kolektīvs mācās lietuviešu tautas deju «Kubulīns».

### Dziesmu svētku ieskaņas koncerti

Valmieras rajons sacis rikot dziesmu svētku ieskaņas koncertus. Pirmās ieskaņas koncerts šīs dienas notika Valmieras drāmas teātri. Divdesmit četrus dziesmu atskajojums parliecīnīši parādīja, ka kolektīvi lielāko sagatavotības darbu daļu jau veikusi un, ja sistematiski turpinās strādāt, tad rajona dziesmu svētkos š. g. jūlijā sagaidāmi labi rezultāti. Maijā un jūnijā vēl notiks ieskaņas koncerti rajona skaistākās vietās: Gaujas krastos, Jumarsas lejā, Dikļos, Burtniekos un Zilajā kalnā.

### Sāk darboties lektoriji lauku rajonos

Lai celtu iedzīvotāju vispārējo izglītības līmeni, Kandavas rajonā sākusi darboties trīs lektoriji — Kandavas kultūras namā, Pūres dārkopības izmēģinājumu stacijā un Sabiles kultūras namā. Lektoriji tiks aptvert sabiedriska, politiska un zinātniska rakstura tēmas. Visos lektorijos jau notikušas pirmās lekcijas.

### Meža dienām veltīta zinātniskā sesija Cēsis

Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Mežsaimniecības problēmu institūts kopā ar Latvijas lauksaimniecības akadēmijas mežsaimniecības fakultāti un Cēsu mežsaimniecību aprīļa pedēlā dekadā Cēsis sarīkoja meža dienām veltītu zinātnisko sesiju. Prof. Dr. A. Kalniņš, doc. P. Sarma un citi, kā arī vietējie mežsaimniecības speciālisti, nolāsija vairākas vērtīgas lekcijas par mežu izmantošanu, meža dienu uzdevumiem un citiem mežkopības jautājumiem.

# Krievu dramaturģijas klasiķis Suchovo-Kobiļins

## „Krečinska kāzas“ Latvijas PSR Valsts Dailes teātri

Dailes teātris darijis pareizi, iepazīstinādams skatītājus ar autoru, kura daiļrade latviešu teātra draugiem pēdējās gadsimta beigās un šā gadsimta sākumā bija ļoti zināma, bet, buržuaziskās Latvijas laikā noklusēta, jaunajam paaudzēm palikusi neredzēta. Tas ir Aleksandrs Suchovo-Kobiļins (1817.—1903.), kura vārds krievu dramaturģijas vēsturē atrodas līdzās vispožākajiem kritiskā realisma pārstāvjiem.

Suchovo-Kobiļina dzīves un darba gaitas pieder pie pašām interesantākajām un ipatnējākajām visās pasaules rakstniecībā. Uzmaniību literatūrai pievērsis jau agrā jaunībā, bijis personīgi pazīstams ar Hercenu un Gogoli, Suchovo-Kobiļins aktīvu daiļradi sāk tikai 19. gadsimta vidū, kad nepamatoti apvainotu smagā noziedzumā viņu ilgāku laiku valā cārliskās Krievijas tiesas organi. Tieši cietumā, kur viņu iesloga nelikumīgi, viņš uzraksta komēdijas «Krečinska kāzas» lielāko daļu.

«Krečinska kāzas» pirmoreiz uz skatuves parādās drīz pēc sarakstīšanas, 1855. gada, Maskavas Mazajā teātri, ar M. Štepkinu, S. Sumski un P. Sašovski galvenajās lomās. Luga iegūst plašu popularitāti visā Krievijā. Rīgā to pirmoreiz izrādā Rīgas Latviešu teātris 1890. g. 21. janvārī (2. februārī). Tas premjera mūsu toreizējā skatuves mākslā ir ievērojams notikums, jo šai periodā, kad latviešu teātri saimnieko vācietis Rode-Ebelings, repertuāru piebārstījis visnejedzīgākajām sēnalēm — banaļām melodramām un «skatīgām posēm», kamēr mākslinieki vērtīgas un sabiedriski nozīmīgas lugas parādās pavasara rēti. Progressīvais laikraksts «Dienas Lapa» dienu pēc pirmizrādes raksta: «Vakarījō lugu noskatoties, tādai varēja rēdzēt, ka mums priekšā kaut kas savāds, līdz šim vēl diezgan maz aprasts — prot', stingri reālas dzīves tēlošana. Krievu rakstnieks bez zēlastības graza dažādās sadzīves nebūšanas, sevišķi pilsētas dzīvē, bez kādas fantāzēšanas, viscaur lietojot tikai vienkāršus, parastas dzīves atgādījumus un vienkāršu dzīves valodu.» Luga iemanto latviešu skatītājos lielu atsaucību; otru iestudējumu šai pašā teātri tā piedzīvo 1905. g. 5. (18.) oktobrī, A. Mierlauka režijā.

Abas pārējās Suchovo-Kobiļina lugas latviešu teātri vēl nav iestudētas, ilgi tam bija jāgaida izrādes iespējas arī uz krievu skatuves: «Lietas» pirmoreiz izrādīta 22 gadus pēc sacerēšanas, bet «Tareļkina nāve» — 32 gadus. Nežēlīgie cenzuras žņaugi tā sarūgīna autoru, ka viņš jau 50 gadu vecumā pārtrauc literāro darbību un, nodzīvodams vēl vairāk par 30 gadiem, isi pirms nāves raksta: «Kādas sausmas: uzlikt cilvēkam uzpurni uz visu mūžu, cilvēkam, kam ir dota spēja runāt! Un kāpēc? Tāpēc, ka viņa satīra pār nebūšanām nērada smieklus, bet satraukumu.»

Padomju literatūras teoretike Z. Boguslavskā zīmīgi raksturo Suchovo-Kobiļina satīras savdabību: «... Suchovo-Kobiļina tēlotājs aiņās nebūvisami nav Gogola «smieklu caur asarām» elementu, viņa lugas nav arī Ostrovska varoņu kaislās ticības un kaislo dusmu. — ne, dramatika smiekli ir rūgti un žultaini, viņa varoņi raud asinainas asaras» (Z. Boguslavskā, A. V. Suchovo-Kobiļina daiļrade un viņa falsificētaji. «Teatr» Nr. 1. 1950. g. 74. lpp.).

Rakstnieka rūgtums un žults, kas triloģijas tālākajās daļās arvien saasiņās, spilgti izpaužas jau «Krečinska kāzas». To var just tās sižetiskajā uzbūvē, kas runā preti novecojušās dramaturģijas teorijas kanoniem. Pati fabulas norise viegli pārskatāma: papuļējis muižnieks Krečinskis, kārsu spēlmanis un blēdis, savu materiālo pozīciju nostiprināšanai cenšas iepriekšties Muromsku ģimenē. Pašs Muromskis — cauraurim godīgs cilvēks, humanāko veclaiku muižnieku pārstāvis; viņa meita Lidočka — kautra, naīva, iūsmīga jaunava, ko aizrauj Krečinska ārējā pievilcība. Ieguvis meičas sirdi un ar veiklām machinaciām arī viņas tēva piekrišanu, Krečinskis sava sabiedrotā, sīkaka mēroga krāpnieka Rasplujeva atbalstīts, cenšas tikt pie naudas, lai nokārtotu parādus un vismaz līdz kāzām saglabātu savu reputāciju līgavas dzimtas priekšā. Bet pēc tam — «būs man māja, stāvoklis sabiedrībā, kaudze draugu un apbrīnotāju... Nu, ko tur runāt, kāda būs spēle, spēlēt! Ar divsimt tūkstošiem var laimēt zelta kalnus!» Visi morālie principi šim ierāvējam sveši, un viņš, izlūdzies no līgavas uz dažām stundām dārgu rotaslietu, ar to armāna auglātāju, iekļūstot viņam nevērtīgu imitāciju. Bet to novēro Muromska kaimiņš Nelkins, jauneklīs, kam par visu dārkāka patiesība un kas arī mīl Lidočku. Viņa pirmo triecienu Muromsku ģimenē klātbūtnē Krečinskis veikli atsi, nostādōt sevi nevainīgu aousdzētā, bet Nelkinu viltnieka lomā. Vēl tikai jānovēlca laiks, — taču Nelkins ierodas otrreiz ar policiju un auglātāju, kam atklājis Krečinska noziedzīgo rīcību. Tas tiek atmaskots, bet Lidočka glābjiemijoto, atēdama auglātājam īsto vērtlietu. Krečinskis izgājis cauri svei-

kā un var liksmi izsaukties: «Bet tas taču labi! — Akkal sievietē!»

Kosmopolitiskie kritiķi allaž apgalvojuši, ka Suchovo-Kobiļina lugas sarakstītas franču dramaturģijas ietekmē. Šos apgalvojumus apgāj jau franču rakstnieka A. Dimā (dēļa) ieteikums «Krečinska kāzu» autoram: «Mēs, franči, par spīti progresīvatī, teātra dramaturģijā esam lielākie retrogrādi, un mūsu rutina prasā, lai lugas beigēs katrā ziņā uzvarētu labais, kamēr pērkāpums saņemtu pelnīto sodu, bet jums, jūsu «Krečinska kāzas?» — Taisni lugas uzbūves veids viskaidrāk liecina par Suchovo-Kobiļina patstāvību; komēdija balstās nevis uz franču, bet gan uz krievu, visvairāk Gogola, dramaturģijas tradīcijām. Tas apstāklis, ka lugas centrālās tēls ir visnegatīvākā persona, kas par saviem nozēgumiem paliek nesodīta, apliecina iutora konsekvento realismu. Lugas apakštitulā teksts: «norakstīts no dzīves», — un rakstnieks tiešām, neēkīnoties ar dramaturģiskām konvencijām, sniedzis patiesu toreizējās dzīves īstenības aiņu, kur diezillīgie nozēdznieki bauda sabiedrības cieņu. Visa luga ir protests pret mužniecību un kapitalismu, tāpat arī pārejēje Suchovo-Kobiļina darbi: tiešs Grībojedova un Gogola kritiskās linijas turpinājums. Rakstnieks cieši iekļaujas visās 19. gadsimta krievu literatūras attīstības kopšakarā, tāpēc absolūti melīgi ir tādu kritiķu secinājumi, kas mēģina apgalvot, ka Krečinskī autors sniedzis pašportretu, bet «Lietā» centies atbrīvoties no pret viņu vērstajām aizdomām slepkavībā. Autors ir cieši saistīts ar savu tautu un laiku. Raksturīgi notēlojis mužniecības paņikumu un kapitalisma negatīvo parādību uzplaukšmī, viņš skaudri kritizē sava laika sabiedrību, bet izeju no pretrunājam netrod; tāpēc arī pesimistiskais fīnāls visos viņa darbos. Suchovo-Kobiļina lugas ir barga apsūdzība visai buržuaziskajai sistēmai.

Dailes teātrim, uzņemoties «Krečinska kāzu» interpretāciju, vajadzējis darboties bez kādām latviešu skatuves tradīcijām šā darba sceniskajā atklāsmē, jo kopš iepriekšējiem iestudējumiem aiztecējis pārāk garš laikposms. Palīgš darbā bija krievu teātra turpat 100 gadu ilgā pieredze šās komēdijas traktējumā, padomju mākslas darbinieku un pētnieku vērtējumi un atziņas, kuru rūpīgā studijas garantējušas inscenējumā sekmes.

Positīvs ir Dailes teātra galvenā režisors Ed. Smilģa pasākums paplašināt teātra režijas kadru, iekļaujot tur gan ilggadīgā darbā nobriedušus, gan talantīgus jaunus aktierus. Šoreiz pilnām attaisnojusies K. Pabrika izvēle: kopdarbā ar galveno režisoru daudz piedzīvojušais mākslinieks izveidojis iestudējumu, kas saspēles detaļās rūpīgi apsvērts un noformēts, ideoloģiskajā izpratnē skaidrs un mērtēticīgs. Režams, ka režisori materiāla pētījumos iegaumējuši ne tikai krievu teātra sašniegumus, bet vairiūjusies arī no atsevišķos inscenējumos pieļautajām kļūdām, kuru rezultātā (īpaši Meierholda darbībā) satūrīgā luga pārversta par ārišķīgu, bufonādē līdzīgu intrīgas komēdiju. Zinot šādus piemērus. Dailes teātra režija piegājusi saviem uzdevumiem ar sevišķu uzmanību. Sarža vilcieni nekūr nav mākslīgi sabiezināti, atstāts pareizs izrādes ritms, kas aedaudz saģausinās vienīgi 2. cēlona priekspēdeji skatā, kur vajadzēti atstāt lielāku mizanscēnu bagātību. Kā māksliniecišķi, tā lugas idejas uzsveršanā ziņā ļoti labi izdevies komēdijas noibegums, kura skatuvīskajā izteiksmē autors atstājis interpretācijām rīcības brīvību. Situācija, kurā Rasplujevs paliek iedzērots ar policijas ierēdņi, kamēr Krečinskis dodas tālāk savās gaitās, spilgti raksturo tālāka valsts aparāta pērkamību, kā arī dod norādījumu uz Krečinska līdzdabīnieka tālāko ceļu: triloģijas trešajā daļā Rasplujevs pats ir policijas ierēdņš. Še jāušama arī paralēle šās dienas kapitalistiskās pasaules dzīves īstenībai, kurā, piemēram, Amerikā blēži un kukulņēmiļ darbojas augsstos amatos, bet cilvēki, kas cinās par mieru un tautu brīvību, skaitās par nozēdzniekiem, tāpat kā luga Nelkins, kurš spīests izsaukties: «Patiesība, patiesība, kur ir tavs spēks?» Starpība starp Nelkinu un tagadnes rietumu progresīvajiem intelektiem tā, ka pedēje ziņa, tur rodams patiesības spēks; Nelkins to neatskārs, tāpēc arī parēzi, ka viņš iestudējumā nenostādā par apzīnēju cīnītāju. Tādējādi viss inscenējums veidots pēc autora pamatdomas kā vecās pasaules kritika un neižēt no rakstnieka nospraustajiem ietvariem. Šodienai tuvāko elementu pastiprinājumi luga kāpina priekšstatus par to, ka kapitalistiskajai iekārtai neglābjami jāiet bojā. Šai faktorā rodama inscenējuma aktualitāte tas ir reizē atmaskotājs un virzītājs spēks, kāda pietrūktu, ja režija lugu uzvestu vienīgi kā kultūrvēsturisku sadzīves aiņu. Ed. Smilģis un K. Pabrika strādājuši pēc sociālspēķī realisma metodes, kas vienīgā tēj klasiskos darbos atklāt problēmas, kuras svarīgas šodienai.

Aktierim nav viegls uzdevums traktēt Suchovo-Kobiļina tēlus, par kuriem Gorkijs izteicies: «Katrs no šiem tēliem radīts ar nelielu vārdu skaitu, un katrs no tiem dod pilnīgi precīzu priekšstatu par savu šķiru, par savu laiku.» Šāds priekšstats jāsniedz arī tēlotājiem — sevišķi svarīgi, kā traktēts pats Krečinskis: ja viņš būš ārēji pārāk pievilcīgs un notikumu plūsmā nostāsies pret parējiem varoņu lomā, tad izrāde nesasnies savu mērķi. Režisori un Krečinska lomas tēlotājs A. Dimīters atzīstami sargājušies no šādas klūmes, un tēls atbilst autora iecerētajam. Tas ir elegants, glums intrīgants ar lielu piemērošanās prasmi, īsta bezjūtīga buržuaziskās sabiedrības halzīvs, kas savu nolūku labības ārkārtīgi veikli pāriet no viena rīcības veida otrā — viņa pašā vārdiem runājot, «pārīnāna dekorācijas». Tā tvertis, Dimīltera Krečinskis pilnīgi pārheina skatītājus un daudzveidīgās spēles niansēs parādā tipu kādēim vēl šodien zēl kvēsi «brīvajā sacensībā» dolaru rāušāna viņpus okeāna.

«Rasplujeva lomā ir bīstama loma», raksta ievērojamais krievu aktieris J. Jurjevs atmiņās par kādu sās lugas iestudējumu, «tani tie daudz kārdinājumu aktierim ar apsaubāmā gumi, kurš nespēj atturēties, nepārtraukti mēģinot izraisīt komismu par prieku nepretenciozam skatītājam!» Arv. Mičelonsa māksliniecišķā gaume ir augsā, un, ja arī šādi kārdinājumi bijuši, tad tie godam atvaiŗīti. Aktieris uznes uz skatuves sīkā blēdīša tēlu, pakāpeniski atsegdams visu viņa biogrāfiju; par Rasplujeva apbēzētību un neveiklību var jāutri pāsmieties, bet tai pašā laikā skatītājam ir skaidrs, ka kaut cik gudrāks un veiklāks tapdams, viņš būtu tikpat nežēlīgs izspiedējs kā Krečinskis. Daudzās grūlās pārējas Mičelonsa izspēlē ar lielu veiksmi, komiskās situācijas veidojot smalki un neuzmācīgi, mazliet vienmuļš tēlojums kļūst divspēlē ar sulaini Fjodoru; slēpšanās, Krečinskim atgriezoties, ir nenīgā vieta, kur aktieris nedaudz pārforšē.

Režisora roka visvairāk jūtama mazāko lomu uzmanīgā noslīpējumā un ievīrzē, nepieļaujot pārspīlējumus. Liekas, tieši no tiem baitoties, E. Valtera un A. Ivansonā raksturīgi ieskieitē sulaiņu tēli izdevušies parāk mazkrāsāini, un viņiem varētu piešķirt vairāk spēles brīvības, iedziļināties, cieši turoties izrādes realistiskā veidojuma robežās. Pareizi priekšstatu par savu tēlu psiholoģisko un sociole seju īsajos uzņācienos panāk A. Krauklis (tirgonis Šečņņovs), M. Ozolņš (auglētājs Beks) un P. Vasaraudzis (polīcijas ierēdņš).

Pārspīlējuma briesmas, var draudēt arī Atujevas lomas veidotājam. A. Bāldones tēlojumu tās nav skārušās — radīta zīmīgā lielpilsētas greznumā kāras muļniecīces figura. Vajadzētu tikai vairāk izjust provincālisma pieskāru šai tēli: stiprāk akcentēta nemākslība augstāko aprīndu spožuma atdarināšanā padarītu šo tēlu vēl raksturīgāku pretstatā lielpilsētniekam Krečinskim.

No pozitīvajiem personāžiem autoram vismīļākais Muromskis, taču viņš kā stīngrs realists nav spējis noslēpt šā nepiedzīvojušā provincieša vājās pusēs, kas triloģijas otrā daļā to noved līdz sabrukumam. LPSR nopelniem bagātā skatuves mākslinieka, Stalina premijas laureāta A. Filipsōna stājā un kustībās labi iezīmēts Muromska zemniecīskums; psiholoģiskajā raksturojumā jūtām tā patieso godīgāmu, izšķēriens brīvs iekšēji nevarību, līdz ar ko tēls, reizē simpātisks un nežēlojams, viscaur parādās vajadzīgajā rakstura īpašību gaismā.

V. Krūzes Lidočka lugas apjomas iezīmēta pareizi: kautrums, naiivitate un jūsmā atsedzas istājā uzsvārā un pārīliecina. Mazāk jūtama viņas labīrdība un uzpurēšanās spēja; šīs īpašības pēc teksta izpaužas tikai komēdijas noslēgumā, nosakot darbības iznākumu, bet zināmas ieskaņas tēlojumā būtu jājūt jau agrāk, īpaši ņemot vērā to, ka dramā «Lietā», kas ir «Krečinska kāzu» finala atskana, šīs Lidočkas īpašības izraisa viņas trāģiku.

Nelkina loma ir pretrunīga viņa tieksmē pēc patiesības un hebrasmē pa to pienācīgi cīnīties. K. Valdmanis dibināti neveidō to kā varoņi, arī provinces nokrāsā tēlā labi un zīmīgi ieturēta. Vēl derētu atvaiŗīt atsevišķas patetikās lestrāvas runās veidā, vietuās Nelkinu jāveidō spēcīgākā nostājā pret Krečinskī, jo viņš taču luga vīnsāk pauz pretdarību «tumsas valstībās» pārīvītu melnajiem plāņiem.

«Krečinska kāzu» inscenējumš, kam piemērotā vidē un kolorītā gaumīgu dekoratīvo ietēru devis skatuves gleznotājs E. Riņķis, pieder pie Dailes teātra šās sezonas veiksmīgākajiem snegumiem. Latviešu skatītāju iepazīstināšana ar ple mums ilgi novārtā pamesto krievu klasisko dramaturģiju turpinās teicami, un jāvēlas, lai repertuārs šai plāksnē papildinātos arī ar Fonvīzina, Puškina, Lermontova, Turģejeva, L. un A. Tolstōju, Čehova līdz šim vēl pie mums neinscenētajiem dramatiskajiem darbiem.

V. Vitolds

# Gitās padomju republikās

## IZSTĀDES, VĒLTĪTAS UZVARAS DIENAI

PSRS Ministru Padomes Mākslas lietu komiteja noorganizējusi Maskavā divās Uzvaras dienā veltītas tēlotājas mākslas izstādes. Gorkija vārdā nosauktā Centrālā kultūras un atpūtas parka pavīļonā novietoti padomju gleznotāju, grafiķu un skulptoru darbi, kas atīelo Lielā Tēvijas karā notikumus un varoņus. Tur izstādītas mākslīnieku V. Meškova, N. Christenko un K. Finogēnova triptichs «Sevastopolis aizstāvēšana», mākslinieka F. Modorova partizānu portreti, daudz citu mākslīnieku gleznas.

Skulptūras pārstāv V. Muchinas, E. Vučetiča, N. Tomska veidojumi. Izstādes apmeklētājiem dota iespēja iepazīties ar virkni pieminekļu projektu, to skaitā V. I. Lepina pieminekli (autors P. Sabsajs), kuru cels Krasnodarā, maršala B. Sapoņņikova pieminekli (autors S. Popovs), kuru cels Maskavā. Pavīļona apakšējā stāva zāle izveidota panorāmā «Varonīgi Staļingradas aizstāvēšana», kuru mākslinieka N. Kotova vadībā darinājuši mākslīnieku brigāde (V. Jakovļevs, B. Beļajevs, N. Firsovs).

PSRS Padomju mākslīnieku savienības orgkomitejas zāle izkārtota otra — politisko plakatu un karikatūru izstādē «Cīņa par mieru — pret kara kurinātājiem», kurā piedalās vairāk nekā 200 Maskavas un saviēnoto republiku mākslīnieki.

### STUDENTU-KOMPONISTU DARBU SKĀTĒ

Māskavā, Centrālajā komponistu namā, beigusies Maskavas konservatorijas nacionālās nodājas studentu komponistu jaunrades skatē. Tās dalībnieki noklausījās skaņdarbus, kurus radījuši jaunie talanti, kas Maskavā mācīties ieradusies no Tadžikijas PSR, Tatarijas, Ziemeļu Osetijas, Mari un Baškīrijas autonomajām republikām, Konservatorijas nacionālās nodājas vokalisti un bērnu koris dziedāja dziesmas par Staļinu, kuras komponējuši baškīri H. Zaimovs, S. Kulbarisovs un tatars P. Jachins, osetina I. Butajeva romances, tadžiku tautas dziesmu «Eidībars», ko apstrādājis students Š. Saifidīnovs. Atskaņoja arī kirgīzā A. Maldibajeva, kazacha M. Tulebajeva, Turkmēnijas PSR, Uzbekijas PSR un Daģestānas APSR studentu kompozīcijas.

Ar daļu interēsi skates dalībnieki noklausījās daiļrades paraugus, kurus radījuši tautas demokrātijas zemju pārstāvji, kas arī mēdās Maskavas konservatorijā: Gončika Sumlās (Mongolijas tautas republika) «Dziesmu par Staļinu», bijušās abāņu partizānes Doras Lekas «Dziesmu par Enveru Hodžu», rumāņu Tibērija 8 miniaturās klavierēm, korejieša Sin-Do-Sona korejiešu tautas dziesmu apstrādājumus.

### JAUNĀ OPERAS «JAUNĀ GUARDE» INSCENĒJUMS

Ukrainu padomju komponists J. Meituss, kurā operu «Jaunā gvarde» 1947. gadā uzveda Kijevas operas un baleta teātris, ņemot vērā VK(b)P CK norādījumus literatūras, mūzikas un mākslas jautājumos, kā arī pašā darbā gūto pieredzi, izveidojis šo operu jaunā redakcijā. Pārstrādātā opefā jau inscenēta Staļņno pilsētas operas teātri, Donbas. Sceniskais risinājums ir ietūjīgā, mēlodīskā mūzikā, kas mākslas tēlos atdzīvina nemirstīgo Krasnodonas komjauniešu — cīnītāju Oļega Koševoja, Vaņas Zemmuhova, Uļas Gromovas, Sergeja Tjuļeņina varoņu, padomju patriotismu, drosmi un uzticību Lenīna-Staļina lietā, Meitusa darbam pievērs sabiedrības un mākslas kritiķu uzmanību.

Šīs dienas operas «Jaunā gvarde» pirmizrāde notikusi Leņiņgradas Mazajā operas teātri. Uzvedums guvis sabiedrībā jo plašu atsaucību.

### GRUZIJAS TAUTAS FOLKLORA

Gruzijas PSR Zinātņu akadēmijas vēstures institūta un Tautas mākslas nama darbinieki Gruzijas ciemos savākuši daudzus tīkstošus tautas dziesmu, teiksmu un nostāstu kuru lielāki daļai ir mūsdienu tematikā. Gruzīnu tautas dziesmā un teicēji savā daiļradē cilāna tīelo darba ļaužu vadoņus Lenīnu un Staļinu, mīļoto padomju Dzīmtēni, komunisma celtņieku pašizlīdzīgo darbu, Lietā Tēvijas kara varoņus.

Daudz šie tautas mākslas darbi tiek iedoti atsevišķās grāmatās un materiālu krājumos. Šīs dienas noorganizētas jaunas ekspedīcijas, kuru dalībnieki pēti, vāks un pierakstīs bagātos gruzīnu tautas folkloras materiālus. Līdzīgu ekspedīciju izsūtīs arī Tbilisi Valsts konservatorijas gruzīnu tautas muzikas kabinetis.

Franču kino dzīvos!

Miera piekritēju varenā kustība, kas radusies kā tautas masu protesta kustība pret amerikāņu imperialisma politiku, ir aptvērusi visādu profesiju, reliģisko un politisko pārliecību cilvēku miljonus. Francijā cīņa par mieru ieguvusi patiesi visas tautas raksturu. Reakcionāro avīžu, grāmatu, kino filmu boikots, pret kara psihozi vērstu darbu radīšana ir šīs cīņas ieroci.

Franču kinematogrāfija bija «Maršala plāna» pirmais upuris, bet Blūma-Birnsa vienošanās — šā plāna «izmēģinājuma balons», kā izteicies Vispārējās darba konfederācijas ģenerālsēkretars Benuā Frašons.

Cīņa par franču kino neatkarību kļuvis par plašu sabiedrisko kustību. Vispārējā darba konfederācija ietilpstošā progresīvo arodbiedrību savienībā spējis aptvert 45 tūkstošus, t. i., ap 95 procentus kino, radio un teātra darbinieku. Izjaucot šķēlēju intrigas, šīs arodbiedrības kļuvas par iedvesmotāju it visur nodibinātajam «Franču kino aizsardzības komitejam» — masu organizācijai, kurai ir vairāk nekā pusmiljons biedru un kura cīnās, lai aizstāvētu Francijas nacionālo godu no ārzemnieku tīkojumiem kino novadā.

1949. gada septembrī Nicā notika XIV Skatuves darbinieku nacionālais kongress, kurā runāja ievērojamākais franču kino režisors Luijs Dakens, filmu «Mēs — bērni», «Dzimtene», «Ausma» veidotājs. Viņš teica, ka kino ir «visdemokrātiskākā no visām mākslām» un tai pašā laikā — «propagandas līdzeklis, kuram nav līdzīga». Taču, viņš pasvītēja, nonācis amerikāņu monopolistu rokās, kino kļuvis par ideālu amerikāņu imperialistiskās politikas instrumentu. Pēc Valsts departamenta domām, amerikāņu filmām jākļūst par īpašu «piektās kolonas» veidu...

Dakens aicināja izcīnīt neatkarību franču kinematogrāfijai, kuru Holivūda grib piespiest kļūst, cenzdamās no visas pasaules ekrāniem aizdzīt Francijas tēlu un balsi.

«Cīņa par kino nacionālo neatkarību ir tai pašā laikā cīņa par mieru un par nacionālās kultūras progresu, — teica Dakens. — Apstulbinošajam un agresīvajam kosmopolītiem, kuru izvirza amerikāņu kino valdošā tendence, mēs stādām pretī visu nāciju tiesību ar filmas starpniecību paust savas dziļākās tiesmes, savu cīņu, savu prieku, savas cerības, savas bēdas». Luijs Dakens aicināja aktīvi cīnīties pret kara kurnātajiem, pretoties tādu filmu radīšanai, kuras varētu nodarēt par līdzekli naida celšanai starp tautām, tautu nošķiršanai, melu un tenku izplatīšanai.

Ar Dakena starpniecību kongresā runāja visa progresīvā franču inteliģence, franču tautas labākie pārstāvji. Šis Dakena progresīvās programmas radoša izpaušme bija viņa pēdējā filma «Ausma». Filmu sagaidīja ar entuziasmu, un daudzus mēnešus tā nenogāja no Parīzes un provinces ekrāniem. Beidzamajā kino festivalā Mariānskā Laznā filma ieguva pirmo par labāko uzvedumu.

Tā nav nejaušība, ka filma attēlo Ziemeļfrancijas ogļraču dzīvi. Tieši šī slavenās franču strādnieku šķiras kaujas vienība ir gājusi pirmajās rindās nacionālo streiku laikā 1947. un 1948. gada rudenī. «Ogļrači ir mūsu lepnums», — ir teicis M. Torezs.

Interesanti atzīmēt, ka, filmu uzņemot, Luijs Dakens kopā ar saviem līdzstrādniekiem bija izbraucis uz ogļbaseinu valsts ziemeļos, kur strādāja visciešākajā kontaktā ar ogļračiem. Daudzi ogļrači tieši piedalījās filmas uzņemšanā; profesionālo aktieru skaits bija samazināts līdz minimumam. Tas piešķir filmai īpašu patiesīgumu.

Valdība un Sahtu direkcija «ātri atsaucās» šīs filmas radīšanai: Marsēlu Leru un virkni citu strādnieku, kuri uzņēma filmā un piedalījās streikā, atlaida no darba. Citādu atsaukšanos «Ausma» radīja progresīvajā presē. Franču darba ļaužu avīze, Vispārējās darba konfederācijas orgāns «Le Peuple» rakstīja: «Ausma» parādīs publikai īstenos ogļraču darba apstākļus... iemācīs labāk saprast un cienīt šos cilvēkus, kuru smagais ikdienas darbs ir mūsu nacionālās ekonomikas pamats. Pēc nežēlīgām represijām, ar kādām franču valdība ir uzbrucusi šai darba ļaužu kategorijai, būtu labi, ja viņu smagais un nogurdinošais darbs kļūtu vairāk pazīstams. Paldies Luijam Dakenam par to, ka viņam pieticis drosmes parādīt šo darbu un ka viņš guvis panākumus savā pasākumā!»

Daudzajās franču progresīvajās preses atsauksmēs pirmā kārtā atzīmēta filmas «socialā perspektīva», cilvēka noteltojums darbā, «Ausmu» vērtē kā pagrieziena franču kino mākslā. «Tā liek pamatus jaunai estetikai, kurai jākļūst par mūsu laika estetikai», — rakstīja kāda franču avīze.

Dakens nav viens. Realisma varenā ietekme skārusi arī tādus ievērojamus

māksliniekus kā Žaks Bekers, Zans Gremijons, Renē Klemans, Marsēls Panjols. Nav šaubu, ka tas ir tiešs prestižas kustības varonīgo tradīciju turpinājums, uz kurām balstoties, tika radītas filmas «Kauja uz sližu ceļiem», «Obernille».

Sākdami kalpot savai tautai, franču kino meistari mēcās no padomju kino māksles darbiem. Tāpat kā progresīvajiem kino meistariem, arī Parīzes strādniekiem, Marseļas dokeriem, Ziemeļu ogļračiem, visai franču tautai katra padomju filma ir bijusi un ir dižās socialisma zemes vēstnesis, draugu vēstnesis.

Franču varas orgāni baidās padomju valsts brīvās tautas balsis, baidās miera balsis. Pēdējā laikā cenzura aizliegusi filmas «Mičurins», «Satikšanās pie Elbas», «Krievu jautājums».

Tādēļ jo iespaidīgāki bija milzīgi panākumi, ko guva no 1949. gada 13. līdz 19. decembrim Parīzē un provincē asociācijas «Francija-PSRS» rīkotais padomju filmu kino festivals. Festivāla sarīkošanas goda komitejā piedalījās ievērojami kultūras un mākslas darbinieki: Pjers Renuars, Rožē Dezormjers, Fransis Zurdens, Aleksandrs Kamenka un citi. Komitejā darbojās masu organizācijas — Filmu autoru asociācija, Francijas universitāšu savienība, Skatuves mākslas nacionālā federācija.

Festivāls izvērtās par varenu Francijas un PSRS tautu nesatricināmās draudzības demonstrāciju. Vienā no lielākajām Parīzes zālēm — Plejēlā — tika organizētas tematiskas lekcijas — skates. Piemēram, referātu par temu «No «Brunukuļa Potjomkina» līdz skatu kino» nolasīja Leons Musinaks. Pēc referāta demonstrēja kino filmu «Brunukuļis Potjomkins», «Māte», «Zeme», «Trīs dziesmas par Ļeņinu», «Aleksandrs Nevskis» fragmentus un kino filmu «Čapajevs». Citā reizē Plejēlā zālī pārpildīja mazie parīzēši un parīzietes — šī diena bija vēltīta padomju bērnu filmām. Referēja rakstniece Laila Oļebka. Vakarā piedalījās Francijas Komunistiskās partijas ģenerālsēkretars Morizs Torezs.

Laikraksts «Ce Soir» par padomju bērnu filmām rakstīja: «Tas ir patiesi apliecinājums visas tautas morālajam veselīgamam».

Īpašus panākumus guva vakars «Kino par brīvību», kurā demonstrēja kino filmu «Zoja», «Rajona komitejas sekretars», «Reiz dzīvoja meitene», «Berlīne» fragmentus un kino filmu «Stalīngrads kauja». Referēja Žoržs Saduls. Ārkārtīgi dziļu iespaidu radīja filmas «Zvērests un «Stalīngrads kauja», kas attēlo grandiozus notikumus, kuros, kā recenzijā rakstīja «Humanitē», «pateicoties tautas varonībai un tās vadona ģenijam, tika noteikts visas pasaules liktenis». Ar aplausu vētru zāle sagaidīja darba cilvēces liecību vadona, skolotāja un drauga biedra Staļina tēla parādīšanu uz ekrāna.

Vakarā «Kino par mieru» radīja kino filmu «Kāda gredzena vēsture», «Pa Volgu», «Urals» fragmentus un kino filmu «Mičurins». Referēja Luijs Dakens.

«Franču tauta nekad nekaros pret Padomju Savienību!» — ar šo lozungu, kas izsaka pašas dziļākās franču tautas tiesmes, notika padomju kino trīsdesmit gadu jubilejas svinības Francijā.

Cīņa pret amerikāņu agresīvo kinematogrāfiju Francijā kļūst arvien plašāka.

1950. gada janvārī beigās Parīzē notika kopli apmeklētās sapulces, kuras bija organizējuši Skatuves mākslas nacionālā federācija. Sapulcē piedalījās dažādu, kino darbiniekus reprezentējošu arodbiedrību pārstāvji: filmu tehniķu arodbiedrības, filmu autoru nacionālās arodbiedrības, aktieru nacionālās arodbiedrības pārstāvji. Sapulces priekšsēdētājs, ievērojams Vispārējās darba konfederācijas darbinieks Žaks Marijons savā runā pasvītēja, ka «darīšana ir ar to pašu uzbrukumam, kurš vērstis pret mūsu teātri, mūsu literatūru, pret visām mūsu kultūras vērtībām». Šarls Sezo (Skatuves mākslas nacionālās federācijas sekretars), Zans Darkants (aktieru arodbiedrība), Klods Otans Lara (filmu tehniķu arodbiedrība) un citi runātāji norādīja uz briesmām, kas franču mākslai draud franču valdības atbalstītās amerikāņu imperialisma koloniālās, ekspansionistiskās politikas rezultātā.

Sapulce norādīja uz vienu no beidzamajām valdības nodevīgās politikas demonstrācijām: aktieru arodbiedrības izdotais manifestis franču kino aizsardzībā ievērojamākajām aktrīsēm bija jānolasa no visām Parīzes skatuvenēm, taču valdība steidzami nosūtīja uz teātriem policistus, lai manifesta lasīšanu aizliegtu... Par spīti savu kapraču gribai, franču kino dzīvo. Tas cīnās par savu eksistenci un uzvarēs!

J. Rubinskis

Kara Gaisa Spēku dziesmu un deju ansambļa koncerti

Pirmā Maija svētku dienās Rīgu pirmo reizi apciemoja jauna karavīru mākslinieciska vienība — Kara Gaisa Spēku dziesmu un deju ansamblis. Tas ir viens no jaunākajiem ansambļiem, kas sācis darbu tikai 1948. gadā. Par savu mērķi tas stādījis jauna dziesmu un deju repertuāra radīšanu, kas atbilstu Kara Gaisa Spēku prasībām un kurā būtu atspoguļota lidotāju dzīve un centieni. Ansamblis nodibinājis ciešas saites ar jaunajiem padomju dziesniekiem un komponistiem. Šis sadarbības pirmie rezultāti bija dzirdami un redzami nule notikušajos koncertos, kuros dzirdējām daudz jaunu dziesmu un redzējām jaunu deju tematiku. Ka ansamblis tik samērā īsā laikā spējis izveidoties jau par visai atzīstamu māksliniecisku vienību, tas bez šaubām ir galvenā diriģenta I. Licvenko un baletmeistara KPFSR nopelniem bagātā māksliniķa, Staļina premijas laureata S. Koreņa nopelni.

I. Licvenko izdevies panākt atsevišķu kora grupu ansambli. Izlīdzinātāks dziedājums vajadzīgs vēl abās augsto balsu grupās — sopranos un tenoros. Citādi samērā nelielais jaukais koris koncertos pierādīja, ka spējīgs veikt visai grūtas un atbildīgas dziedājumus, gan a capella, gan orķestra pavadijumā.

Apmierināja arī orķestra sniegums, kurā bija apvienoti tautas instrumenti (balalaikas, mandolīnas, bajani) ar parastiem pūtēju orķestra instrumentiem (ragi, flautas, bazones u. c.). Beidzot jāpiemin vēl virkne solistu, kas, atbilstoši dziesmas raksturam, sniedza interesantus priekšnesumus.

Koncertu programā ietilpa padomju dziesmas, tautas dziesmas un klasiskās dziesmas. Varenai majestātiski koncerta ievadā skanēja A. Aleksandrova «Kantāte par Staļinu» interesantā apdarē, kurā ik bals grupai un orķestrim bija ierādīta atbilstīga vieta. Plašā plūdmā izskanēja A. Novikova melodiskā dziesma «Mana dzimtene». Atzinīgi jāmin dažas jaunas Mokrousova dziesmas ar lidotāju dzīvei atbilstošu tematiku. Skaitīti bija krievu tautas dziesmu izpildījumi.

Daudz darba jaunās baleta trupas veidošanā ieguldījis baletmeistars S. Koreņš. Lai gan trupa sakomplektēta no jauniem dejotājiem, baletmeistars spējis to saliedēt par monolitu vienību ar raksturīgu, īpatnēju seju. Deju priekšnesumos redzējām daudz jaunu un svaigu kustību, kuru mērķis bija iespējami pilnīgāk radīt iluziju par lidotāju nodarībām. Seit it īpaši jāzēceļ «Lidotāju dejas». Dažādu sporta veidu atdarinājumus skatījām asprātīgi izveidotā «Sportistu dejas», dzīvesprieku un straujumu — ukraiņu tautas dejas «Gopaks».

J. Kokle

JAUNAS GRĀMATAS

Latvijas valsts izdevniecības apgādā iznākuši šādi jauni izdevumi:



Teodors Draizers. **Aplenkuma**. (Krievu valodā) 430 lpp. Maksā 7 rubļi 50 kap. Anatols Imermanis. **Lidojums**. Stāsti. Ilustratore M. Birīte. 157 lpp. Maksā 2 rubļi 30 kap. Alberts Jansons. **Kņņu ciems**. Romans. 227 lpp. Maksā 7 rubļi. Reinis un Matīss Kaudziņi. **Mērnieku laiki**. (Krievu valodā) Romans. Tulkojuši A. Dukurs un G. Maksimovs. Ed. Brencēna zīmējumi. M. V. toliņa vāks, tituls un iniciāļi. 585 lpp. Maksā 28 rubļi. Vera Ketlinska. **Aplenkumā**. Tulkojums no krievu valodas. V. Kovaļeva vāks un viņetes. 621 lpp. Maksā 25 rubļi.

Sadridins Aini. **Augļotāja nāve**. Tulkojis Meinhardis Rudzītis. Ilustrators J. Rantiņš. 135 lpp. Maksā 2 rubļi. S. T. Aksanovs. **Sārtais ziedīns**. Pasaka. Tulkojis P. Vilps. H. Zalpeteres vāks un ilustrācijas. 33 lpp. Maksā 1 rubli 65 kap. Ernests Birznieks-Upītis. **Izlaše**. (Krievu valodā) 165 lpp. Maksā 7 rubļi 70 kap. N. Dobroļubovs. **Literari kritiski raksti**. Izlaše. O. Saldava vāks. 350 lpp. Maksā 15 rubļi 70 kap.

Vilīs Lācis. **Putni bez spārniem**. Romans trijās daļās. Ilustrējis V. Valdmanis. 570 lpp. Maksā 26 rubļi. N. Maslins. **Vladimirs Majakovskis**. 204 lpp. Maksā 5 rubļi 50 kap. K. Osipovs. **Aleksandrs Vasiljevičs Suvorovs**. (Krievu valodā) 284 lpp. Maksā 13 rubļi. **Padomju Latvija**. Latvijas Padomju rakstnieku savienības literāri mākslinieciskais almanachs. (Krievu valodā) 321 lpp. Maksā 17 rubļi. M. Sizova. **Stāsts par kādu meiteni**. Tulkojusi L. Hilimonoka. Ilustrējusi K. Klementjeva. Vāku zīmējis M. Ozoliņš. 113 lpp. Maksā 3 rubļi 50 kap.

Nākamajā nedēļā

Sodien Filharmonijas zālē koncerts — lekcija «Padomju dziesma». Lektors doc. P. Smilga. Piedalās Valsts koris, L. Zachodņiks, J. Jeršova. Sākums plkst. 14. Universitātes aulā koncerts — lekcija «Mocarts, Vebers, Vagners». Lektors prof. Jēk. Vitoliņš. Piedalās L. Zachodņiks, Z. Pabērza, A. Vāne, M. Fišers, H. Brauns. Sākums plkst. 17. 8. maijā Latvijas Padomju rakstnieku savienībā kritikas komisijas sēde. Lasis un iztirzās E. Dambura rakstu «Aspazija». Sākums plkst. 17. Latvijas Padomju mākslinieku savienībā gleznotāju sekcijas sanāksme. Sākums plkst. 18. Latvijas Padomju mākslinieku savienībā lietiskās mākslas sekcijas sanāksme. Sākums plkst. 19. Filharmonijas zālē koncerts — lekcija studējošai un skolu jaunatnei «Instrumentālā muzika». Lektors N. Grīnfelds. Piedalās Radiokomitejas simfoniskais orķestris, diriģents A. Jansons, L. Rubene, K. Briķners, N. Fedorovskis. Sākums plkst. 19. Zinātnes un tehnikas namā, preses izstādē, A. Grīguļa lekcija «Mūsdienu literatūra — padomju tautas audzinātāja». Sākums plkst. 19.30. «Cīņas» zālē Operas un baleta teātra jauniešu dejujamam — A. Skultes

baleta «Brīves sakta» veļtīts pārrunu vakars. Sākums plkst. 20. 9. maijā Latvijas Padomju mākslinieku savienībā dekoratoru sekcijas sanāksme. Sākums plkst. 18. Operas un baleta teātri A. Skultes baleta «Brīves sakta» pirmizrādē. Sākums plkst. 20. 9., 10., 11., 12., 13., 14. maijā Apgabala virsnieku namā A. Raikina viesizrādes. Sākums plkst. 20.30. 11. maijā Latvijas Padomju rakstnieku savienībā tulkojumu sekcijas sanāksme. Iztirzās jauno vārdnīcu tapšanu. Sākums plkst. 17. Izglītības ministrijas sēžu zālē ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta materiālās kultūras sektora sēde. T. Zeida un E. Špores referāti par archeoloģiskiem izrakumiem veļtītiem sesijām Maskavā. Sākums plkst. 18. «Cīņas» zālē pārrunu vakarā tikšanās ar Kareļu-Somu PSR tautas mākslinieci Sirkū Rīki. N. Grīnfelda ievadvārdi. Sākums plkst. 20. 12. maijā Fundamentālā bibliotēkā, Komunālā ielā 4. Vēstures un materiālās kultūras un Folkloras institūta kopēja sēde. Veļtīta etnogrāfijas ļautājumiem. Sākums plkst. 18. 13. un 14. maijā Filharmonijas zālē Valsts Voronežas Krievu tautas kora koncerti. Sākums plkst. 20.

Apmeklējiet Latvijas PSR Ministru Padomes Poligrafiskās rūpniecības, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldes rīkoto **BOĻSEVISTISKĀS PRESES DIENAI** veļtīto **GRĀMATU, ŽURNĀLU UN LAIKRAKSTU IZSTĀDI** Republikaniskā zinātnes un tehnikas nama telpās, 17. Juniņa lauk. 6. Izstāde atvērta no 6. līdz 17. maijam, darbdenās no plkst. 16—22, atpūtas dienās no plkst. 12—20.



Tādas ir jauna kara kurinātāju perspektīvas pēc tam, kad Vispasaules piekritēju kongresa pastāvīgās komisijas aicinājumu paraksta desmitiem miljoniem darba ļaužu visās pasaulēs malās.

S. Gūtmaņa zīm.